

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΙΚΑΙΟΥ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

με θέμα:

**Ο ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ .
ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ
ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

υποβληθείσα από τον

Πάπαρη Δ. Θεοδόσιο

ΑΜ: 0909Μ001

Επιβλέποντες: Ό. Τσόλκα, Α. Παπανεοφύτου, Ε. Κριτσέλη

Αθήνα, Ιανουάριος 2012

Pietro-Uberti, Portrait of Three Lawyers

¹

<http://www.1st-art-gallery.com/Pietro-Uberti/Portrait-Of-Three-Lawyers.html>

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9

I. Ο ΘΕΣΜΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ ΑΠΟ ΤΟ ΧΤΕΣ ΕΩΣ ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

A. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ

<u>ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ</u>	10
1. Ο συνήγορος στο αττικό και το ρωμαϊκό δίκαιο	10
2. Ο συνήγορος στο κανονικό και το γερμανικό δίκαιο έως τις αρχές του 18 ^{ου} αιώνα	11
3. Η επίδραση του Διαφωτισμού	12

B. ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΡΟΛΟΥ

<u>ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΣΗΜΕΡΑ</u>	13
1. Επί του διφυούς χαρακτήρα του ρόλου του συνηγόρου υπεράσπισης	13
2. Ο συνήγορος ως αντιπρόσωπος και νομικός παραστάτης του κατηγορουμένου.....	14
3. Ο συνήγορος ως όργανο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης.....	16

Γ. ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ

<u>ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΗΣ</u>	16
--	----

1. Συνήγορος και αστυνομία	16
2. Συνήγορος και εισαγγελέας	18
3. Συνήγορος και δικαστής	20
4. Συνήγορος και πολιτικώς ενάγων	20
5. Συνήγορος και μάρτυρες	21

Π. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΜΕ ΣΥΝΗΓΟΡΟ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

Α. ΔΙΚΑΙΗ ΔΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ

<u>ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ</u>	23
1.Κανονιστικό πλαίσιο και δικονομικές ακυρότητες υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ	23
1.1. Επί του κανονιστικού περιεχομένου της διάταξης του ά. 6 παρ. 3 γ) ΕΣΔΑ	23
1.2. Επισκόπηση νομολογίας του ΕΔΔΑ	26
2. Κανονιστικό πλαίσιο και δικονομικές ακυρότητες σύμφωνα με τον ΚΠΔ	30
2.1. Γενικές παρατηρήσεις	30
2.2. Στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης	32
2.3. Στα στάδια της προδικασίας και της κυρίας διαδικασίας	33
2.4. Στα στάδια της κατ'έφεση και κατ' αναίρεση διαδικασίας	35
3.Η επανάληψη διαδικασίας μετά από διαπίστωση παραβίασης δικαιώματος του κατηγορουμένου από το ΕΔΔΑ.....	36

Β. ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ: ΟΙ ΕΚΦΑΝΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΜΕ ΣΥΝΗΓΟΡΟ ΩΣ ΣΥΣΤΑΤΙΚΟΥ

<u>ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΗΣ ΔΙΚΗΣ</u>	38
1. Ο υποχρεωτικός ή αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου	38
2. Το δικαίωμα στην παροχή δωρεάν νομικής βοήθειας (ευεργέτημα πενίας)	41
3. Επί του δικαιώματος αναβολής ή διακοπής της δίκης	44

III. ΚΑΘΗΚΟΝ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΑΠΟΡΡΗΤΟ

<u>A. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ</u>	46
<u>B. ΚΑΘΗΚΟΝ ΑΛΗΘΕΙΑΣ</u>	46
1. Περιεχόμενο και συνέπειες	46
2. Το ερώτημα της στοιχειοθέτησης του εγκλήματος της υπόθαλψης εγκληματία.....	48
<u>Γ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΑΠΟΡΡΗΤΟ</u>	51
1. Περιεχόμενο, συνέπειες και καθήκον εχεμύθειας ή σιωπής.....	51
2. Το πρόβλημα των υποχρεώσεων του συνηγόρου στο νόμο περί νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες	53

IV. ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΚΑΙ Μ.Μ.Ε

<u>A. Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΜΕ ΤΑ ΜΜΕ ΚΑΙ Η ΕΝΤΕΥΘΕΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ</u>	55
---	----

<u>B. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ</u>	57.
--	-----

V. ΟΙ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΣΜΟ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ

<u>A. ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ</u>	59
---	----

Β. ΠΡΟΤΑΣΗ ΟΔΗΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ
ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΕ ΔΙΚΗΓΟΡΟ ΚΑΤΑ ΤΗΝ

<u>ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ</u>	60
1. Νομική βάση και αιτιολογική έκθεση της πρότασης Οδηγίας	60
2. Περιεχόμενο της πρότασης Οδηγίας και κριτική αποτίμηση	62

Γ. ΠΡΟΤΑΣΗ ΟΔΗΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ
ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

<u>ΤΩΝ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ</u>	64
1. Νομική βάση και αιτιολογική έκθεση της πρότασης Οδηγίας	64
2. Περιεχόμενο της πρότασης Οδηγίας και κριτική αποτίμηση	67
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	71

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ:	Αστικός Κώδικας
αρ.:	άρθρο
Δ.Σ.:	Διοικητικό Συμβούλιο
Δ.Σ.Α.:	Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
Δ.Σ.Θ.:	Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης
εδ.:	εδάφιο
ΕΔΔΑ:	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ελλ Δ/νη	Ελληνική Δικαιοσύνη
επ.:	επόμενα
ΕΣΔΑ:	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΚΔΔΛ:	Κώδικας Δεοντολογίας Δικηγορικού Λειτουργήματος
ΚΠΔ:	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΚΠολΔ:	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
Μ.Ο.Δ.:	Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο
Ν.:	Νόμος
ΝοΒ.:	Νομικό Βήμα
ο.π.:	Όπως παραπάνω
παρ.:	παράγραφος

Πειθ.Συμβ: Πειθαρχικό Συμβούλιο
ΠΚ: Ποινικός Κώδικας
ΠοινΧρον: Ποινικά Χρονικά
Πρβλ: παράβαλε
ΣτΕ: Συμβούλιο της Επικρατείας
τ.: τόμος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη έχει ως σκοπό να παρουσιάσει το ρόλο του Δικηγόρου στα πλαίσια της ποινικής δίκης και τη σύνδεσή του με το δικαίωμα στη δίκαιη δίκη τόσο από την ελληνική όσο και από την ευρωπαϊκή σκοπιά. Ο πολλαπλός ρόλος του συνηγόρου, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του, τα όρια άσκησης του έργου του, οι δεοντολογικοί περιορισμοί του και η νομοθεσία που περικλείει την ιδιότητά του σε ελληνικό και ευρωπαϊκό δίκαιο εξετάζεται επίσης στην παρούσα. Επιπρόσθετα, οι ρόλοι και οι στόχοι που αναλαμβάνει, ο τρόπος με τον οποίο συνδέεται η ιδιότητά του με την επιταγή για δίκαιη δίκη και το δικαίωμα πρόσβασης του κατηγορουμένου στη δικαιοσύνη είναι κάποιες από τις θεματικές που απασχολούν την μελέτη. Τέλος, οι νομοθετικές εξελίξεις στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής ένωσης και οι στόχοι που τίθενται για την πλήρη διασφάλιση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και την δίκαιη δίκη αποτελούν επίσης αντικείμενο της παρούσας.

SUMMARY

The purpose of this study is to present the role of an advocate within a criminal trial and his interrelation with the right of a fair trial under the Greek and the European perspective. The multiple role of an advocate, his rights and responsibilities, the limitations of his work, his ethical boundaries and the legislation that defines his profession in the Greek and European Law are some of the issues examined. The roles he undertakes, the goals he wants to achieve, the way his official capacity is associated with the need of a fair trial and the defendant's right for justice, are also some of the issues examined in this study. Furthermore, the legislative developments within the European Union and the objectives for fully ensuring the defendant's rights and the fair trial are also reviewed.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως η συζήτηση γύρω από τη θέση του ρόλου του συνηγόρου στην ποινική δίκη βρίσκεται πάντοτε στην επικαιρότητα. Η δυσχέρεια αποσαφήνισης των ορίων των δικαιωμάτων του στην ποινική δίκη, η πολλαπλή αποστολή του και η ευρύτητα του ρόλου του από την μία ως λειτουργός της δικαιοσύνης, από την άλλη ως προστάτης του κατηγορουμένου , καθώς και οι νέες προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ενοποίησης δεν είναι λίγες.²

Ο ρόλος του δικηγόρου στην ελληνική πραγματικότητα δεν προκύπτει με σαφήνεια από το νόμο. Τα δικαιώματά του καθώς και η θέση του στην ποινική δίκη δεν είναι

² Κωνσταντινίδης Άγγελος: Η Θέση του συνηγόρου υπεράσπισης στην ποινική δίκη, Αντ. Ν. Σάκουλα- Αθήνα Κομοτηνή 2002 σελ. 19

επαρκώς ρυθμισμένα. Τούτο δεν σημαίνει απαραίτητα πως ο νομοθέτης όφειλε να ρυθμίσει με αυστηρότητα τον ρόλο του δικηγόρου στην ποινική δίκη.

Με την παρούσα μελέτη, επιχειρείται η προσέγγιση καίριων σημείων της προβληματικής που έχουν απασχολήσει θεωρία και νομολογία σε σχέση με το ρόλο και το όριο της ποινικής υπεράσπισης καθώς και η παρουσίαση των νέων προκλήσεων που έχει να αντιμετωπίσει ο συνήγορος στην ποινική δίκη μέσα στο ολοένα και εξελισσόμενο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

I. Ο ΘΕΣΜΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ ΑΠΟ ΤΟ ΧΤΕΣ ΕΩΣ ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

A. Ιστορική αναδρομή του συνηγόρου υπεράσπισης στην ποινική δίκη

1. Ο συνήγορος στο αττικό και το ρωμαϊκό δίκαιο

Η πρώτη εμφάνιση του θεσμού του συνηγόρου υπεράσπισης γίνεται τον 5^ο αιώνα π.Χ. στην Αθήνα στο πλαίσιο της νομοθεσίας του Σόλωνα σε μία πρώιμη μορφή. Πιο συγκεκριμένα, επειδή οι διάδικοι πολλές φορές δεν ήσαν σε θέση να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους λόγω άγνοιας των νόμων, χρησιμοποιούσαν τους λεγόμενους

«λογογράφους», οι οποίοι έναντι αμοιβής έγραφαν τους λόγους που απήγγειλαν οι διάδικοι στο δικαστήριο.

Οι λογογράφοι, λοιπόν, ήσαν γνώστες του νόμου και της ρητορικής τέχνης, ωστόσο οι δικαστές δεν τους εκτιμούσαν και δεν λάμβαναν σοβαρά υπ' όψη τα λεγόμενά τους.³ Εν τούτοις, αποτέλεσαν τον πρόδρομο της αναγνώρισης του θεσμού του συνηγόρου.

Άλλωστε δεν είναι τυχαίο ότι αναδείχθηκαν στην Αθήνα μεγάλοι ρητοροδιδάσκαλοι όπως ο Πρόδικος, ο Κείος, ο Θρασύμαχος, ο Χαλκηδόνιος κλπ. και μεγάλοι ρήτορες λογογράφοι όπως ο Δημοσθένης, ο Αντιφών ο Ραμνούσιος, ο Λυσίας, ο Ισοκράτης, ο Ισσαίος, ο Αισχίνης, ο Υπερείδης κ.α.

Στην Αρχαία Ρώμη επίσης, αναπτύχθηκαν θεσμοί υπεράσπισης του κατηγορουμένου που προσεγγίζουν περισσότερο στη σημερινή μορφή του συνηγόρου.⁴ Εμφανίστηκαν οι *patroni*, οι *oratores* και οι *advocati*, οι οποίοι βοηθούσαν τους διαδίκους με το έργο τους έχοντας απέναντί τους καθήκον προστασίας.

Οι *patroni* ασκούσαν το έργο τους στο δικαστήριο για να προστατεύσουν τους πελάτες. Οι δε *advocati* ήσαν συγγενείς ή φιλικά πρόσωπα των διαδίκων, τα οποία προσκαλούνταν από αυτούς για να τους συμπαρασταθούν στη δίκη με νομικές συμβουλές ή την παρουσία τους. Τα άτομα αυτά δεν είχαν το δικαίωμα αγόρευσης την οποία αναλάμβαναν οι *patroni* ή οι *oratores*. Ο *orator* ήταν το πρόσωπο, το οποίο άμισθα μπορούσε να εκπροσωπήσει τον διάδικο στο δικαστήριο αγορεύοντας αντί αυτού.

Κατά την περίοδο της αυτοκρατορίας του Αύγουστου το δικηγορικό επάγγελμα άρχισε πλέον να προσελκύει επιφανείς άνδρες του ρωμαϊκού κράτους, οι οποίοι αποτελούσαν ιδιαίτερη τάξη με πολλά προνόμια. Η τάξη αυτή καθόρισε και ουσιαστικά την εξέλιξη του ρωμαϊκού δικαίου.

2. Ο συνηγόρος στο κανονικό και το γερμανικό δίκαιο έως τις αρχές του 18^{ου} αιώνα

³ Βλ. Κωνσταντινίδης Άγγελος: ο.π. σελ. 27 επ.

⁴ Βλ. Κωνσταντινίδης Άγγελος: ο.π. σελ. 27 επ.

Η διαδικασία στα εκκλησιαστικά δικαστήρια δεν επέβαλλε περιορισμούς όσον αφορά την παρουσία συνηγόρου. Ο διάδικος μπορούσε να εμφανιστεί στα δικαστήρια μόνος του ή με τον συνήγορό του. Μετά την επίδραση του ρωμαϊκού δικαίου (7^ο μ. Χ. αιώνα), ο κατηγορούμενος μπορούσε να υπερασπιστεί τον εαυτό του με τον απαλλακτικό όρκο.⁵

Αξίζει να σημειωθεί πως ο Ιννοκέντιος ο 3^{ος} κατά τις αρχές του 13^{ου} μ. Χ. αιώνα εισήγαγε στην ποινική δίκη το εξεταστικό σύστημα, του οποίου βασικός στόχος ήταν η αναζήτηση της αντικειμενικής αλήθειας. Στο πλαίσιο του συστήματος αυτού ίσχυαν οι αρχές της αυτεπάγγελτης δίωξης και ανάκρισης, της μυστικότητας της διαδικασίας και της έγγραφης διαδικασίας. Ο συνήγορος δεν παρείχε ιδιαίτερη προστασία στον κατηγορούμενο, δεδομένου ότι θα έπρεπε περισσότερο να τον παρακινήσει να ομολογήσει παρά να τον υπερασπιστεί.⁶

Παράλληλα, στη γερμανική δίκη, οι διάδικοι -μέχρι τα μέσα της περιόδου του μεσαίωνα- εμφανίζονταν οι ίδιοι στο δικαστήριο και υποστήριζαν γραπτά τις απόψεις τους σε μορφή ερωτημάτων. Με τα ερωτήματα αυτά -στην πράξη- ζητούσαν να

πληροφορηθούν επί του τρόπου επίλυσης του εκάστοτε νομικού ζητήματος που τους απασχολούσε. Έτσι, η έκβαση της δίκης κρινόταν από την σωστή διατύπωση των ερωτημάτων αυτών. Επειδή, ωστόσο, η νομική διατύπωση δεν ήταν εύκολη υπόθεση, άρχισαν να εμφανίζονται οι λεγόμενοι «παρηγορητές» (Vohrsprecher), οι οποίοι διατύπωναν το νομικό ζήτημα. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι ο παρηγορητής δεν υπερασπίζονταν τα συμφέροντα του πελάτη του αλλά το δίκαιο.

Στη συνέχεια όμως και υπό την επίδραση του κανονικού δικαίου η ποινική δίκη παρουσίασε άλλη μορφή. Η έγερση της κατηγορίας ήταν δημόσια υπόθεση και ίσχυε, επίσης, το σύστημα των νομίμων αποδείξεων, σύμφωνα με το οποίο η αποδεικτική αξία των αποδεικτικών μέσων ήταν προκαθορισμένη. Ο συνήγορος

⁵ Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης σ. 54

⁶ Βλ. Κωνσταντινίδης Άγγελος: ό.π. , σελ. 30

υπεράσπισης διοριζόταν μετά το κλείσιμο του πρακτικού εξέτασης και συμμετείχε διά της υποβολής υπομνήματος.⁷

Όπως γίνεται φανερό, στη διαδικασία αυτή δεν υπήρχε ουσιαστική προστασία του κατηγορουμένου και ο ρόλος του συνηγόρου υπεράσπισης ήταν πολύ απομειωμένος. Ο συνήγορος μπορούσε ακόμη και να αποκλειστεί από το δικαστήριο με καταστροφικές συνέπειες για τον κατηγορούμενο.

3. Η επίδραση του Διαφωτισμού

Η ανάγκη προστασίας του κατηγορουμένου σε συνδυασμό με την αξίωση του σεβασμού της προστασίας του ατόμου βρήκαν απήχηση μόνον την εποχή του Διαφωτισμού, κατά την οποία έλαβε χώρα η αναγνώριση του δικαιώματος της ελευθερίας της υπεράσπισης.

Τα ατομικά δικαιώματα αναπτύχθηκαν περαιτέρω από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα κατόπιν του επαναστατικού κινήματος του Διαφωτισμού, το οποίο διεκδικούσε εξουσία έναντι της ισχυρής αστικής τάξης. Οι θέσεις αυτές διατυπώθηκαν μέσω της «Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη» (1789), τον πρώτο μετεπαναστατικό γαλλικό κώδικα του 1791 και τον γαλλικό ποινικό κώδικα του 1810.

Η σημαντική μεταβολή που επέφεραν τα ανωτέρω νομοθετήματα ήταν η ανάκτηση από τον κατηγορούμενο του δικαιώματος υπεράσπισης και η υιοθέτηση της «κατηγορητικής δίκης» με την εισαγωγή του θεσμού του εισαγγελέα που ήταν επιφορτισμένος με την άσκηση της ποινικής δίωξης.⁸

Κατά τον γαλλικό κώδικα ποινικής δικονομίας, ο κατηγορούμενος είχε το δικαίωμα παράστασης ενώπιον όλων των δικαστηρίων με δικηγόρο. Στα κακούργηματα μάλιστα η παράσταση του δικηγόρου ήταν υποχρεωτική. Ο συνήγορος πλέον έχει το

⁷

Βλ. Κωνσταντινίδης Άγγελος, ό.π. σελ. 34 επ.

⁸

Βλ. Κωνσταντινίδης Άγγελος: ό.πα. σελ. 35

ρόλο του αντίποδα στην εισαγγελική αρχή και τον ελεγκτή του ανακριτή καθώς το δικαίωμα υπεράσπισης του επεκτάθηκε και στην προδικασία.⁹

Μετά , λοιπόν, την επίδραση του διαφωτισμού, ο κατηγορούμενος παύει να είναι αντικείμενο εξέτασης του δικαστή και αποκτά πλέον ενεργό ρόλο στην ποινική δίκη. Ο θεσμός του συνηγόρου υπεράσπισης αναγνωρίζεται πλέον ως αναγκαίος όρος για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του.

B. Περίγραμμα του θεσμικού ρόλου του συνηγόρου υπεράσπισης σήμερα

1. Επί του διφυούς χαρακτήρα του ρόλου του συνηγόρου υπεράσπισης

Σήμερα, ο συνήγορος υπεράσπισης στην ποινική δίκη αποτελεί πρόσωπο αναγκαίο, διότι είναι αυτός που εξασφαλίζει την ομότιμη προστασία των εννόμων αγαθών και την εξασφάλιση των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών του εντολέα του υπόπτου ή κατηγορουμένου.¹⁰ Ο συνήγορος στην ποινική δίκη δεν είναι μόνο υπερασπιστής του διαδίκου. Διαδραματίζει λειτουργικό ρόλο. Διασφαλίζει στον διάδικο το δικαίωμα της δικαστικής ακρόασης και προστασίας και συμβάλλει στην διεξαγωγή της δίκαιης δίκης. Ιδιαίτερη συμβολή στην ανάπτυξη αυτής της προστατευτικής του λειτουργίας είχε και έχει η ΕΣΔΑ, περιλαμβανομένης της

σχετικής νομολογίας του ΕΔΔΑ. Ας σημειωθεί ότι το αίτημα της διασφάλισης του ατόμου δεν περιορίζεται μόνο στην προστασία του εκάστοτε συγκεκριμένου κατηγορουμένου αλλά αφορά τον κάθε νομικό.

Από τα ανωτέρω συνάγεται πως ο ρόλος του συνηγόρου υπεράσπισης στην ποινική δίκη είναι διφυής. Από την μία ως πάροχος ανεξάρτητων νομικών υπηρεσιών στο

⁹ Βλ. Κωνσταντινίδης Άγγελος: ό.π. σελ. 35 επ.

¹⁰ Βλ. ενδεικτικά Αργυρόπουλος Χριστόφορος: από τα πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα « Ο θεσμικός ρόλος του συνηγόρου στην ποινική Δίκη» στην Αθήνα 28-29 Μαρτίου 1997, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα –Κομοτηνή 1998 σελ. 9

ιδιωτικό πεδίο και από την άλλη ως εγγυητής θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της ποινικής δίκης ως σχέση δημοσίου δικαίου. Έτσι, λοιπόν, όπως σχετικά σημειώνεται, δημιουργείται μία διαλεκτική υπέρβαση του ρόλου του ενέχοντος την αντίφαση «ανεξαρτησία- δέσμευση» κατά την άσκηση της λειτουργικότητάς του.¹¹

Συνεπώς, ο δικηγόρος είναι ένας από του τρεις παράγοντες της λειτουργίας και της απονομής της δικαιοσύνης (Δικαστικοί λειτουργοί, Δικηγόροι και δικαστικοί υπάλληλοι). Είναι άμισθος δημόσιος λειτουργός και συνεπικουρεί στο έργο της δικαιοσύνης. Είναι συμπράττων λειτουργός της δικαιοσύνης. Ο κύριος, όμως, ρόλος του είναι η υπεράσπιση και η αντιπροσώπευση των εντολέων του. Ας εξετάσουμε όμως τους επιμέρους ρόλους του δικηγόρου στην ποινική δίκη.

2. Ο συνήγορος ως αντιπρόσωπος και νομικός παραστάτης του κατηγορουμένου

Παλαιότερα είχε υποστηριχθεί η άποψη ότι ο συνήγορος μπορεί να εκπροσωπήσει τον κατηγορούμενο στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του, εφόσον ο νόμος το επιτρέπει και εκείνος δεν έχει αντίρρηση.¹² Κατά την άποψη αυτή υπάρχει εκπροσώπηση του κατηγορούμενου για τις νομικές πράξεις που διενεργούνται προς όφελός του, ενώ το αντίθετο δεν είναι εφικτό. Ωστόσο η θεωρία αυτή δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην ποινική δίκη. Συνήθως η διαδικασία γίνεται παρουσία του κατηγορουμένου και μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, που προβλέπονται από τον ΚΠΔ, ο συνήγορος λειτουργεί ως αντιπρόσωπός του (αρ 97, αρ.340 παρ 2αρ. 344 παρ. 1, 346, 347, 348, 429 παρ.2, 465 παρ.2 , 513 παρ. 3 ΚΠΔ κοκ).

Κατ' άλλη άποψη, ο συνήγορος είναι «αυτοτελές όργανο της δικαιοσύνης»¹³ και μάλιστα με κάποια έννοια το τρίτο στον χώρο της ποινικής δίκης, κοντά στο δικαστή και στον εισαγγελέα τους οποίους βοηθά στο έργο τους. Έχει κάποια αυτοτέλεια απέναντί τους και περιορίζεται από το καθήκον αληθείας. Έτσι έχει τη θέση

¹¹ Ανδρουλάκης ό.π. σελ. 29 επ.

¹² Σχινάς, Ελλ Δνη 30 (1989)σ 464

¹³ Ανδρουλάκης Νικόλαος ό.π. όπως παραπέμπει σε BGHSt 12, 369 Kern Roxin, όπως παραπέμπει σε σελ. 70 Henkel

εκπροσώπου, ή ενός απλού παραστάτη του κατηγορουμένου ανάμεσα στην «αντιδικία» εισαγγελέα και κατηγορούμενου. Εφόσον όμως ο εισαγγελέας δεν επιδιώκει μονομερώς την καταδίκη του κατηγορουμένου, ο συνήγορος έχει μία αυτονομία απέναντί του.

Ειδικότερα, στην παρ. 2 του αρ. 340 του ΚΠΔ, όπως τροποποιήθηκε με το αρ. 13 του Ν. 3346/2005 προς συμμόρφωση της χώρας μας σύμφωνα με τις επιταγές της ΕΣΔΑ, ορίζεται πως επιτρέπεται σε πταίσματα, πλημμελήματα και κακουργήματα να εκπροσωπείται ο κατηγορούμενος από συνήγορο που διορίζεται με έγγραφη δήλωσή του και στην περίπτωση αυτή ο κατηγορούμενος θεωρείται παρών και ο συνήγορος ενεργεί όλες τις διαδικαστικές πράξεις γι' αυτόν. Επί λέξει, προβλέπεται ότι: «Σε πταίσματα, πλημμελήματα και κακουργήματα επιτρέπεται να εκπροσωπείται ο κατηγορούμενος από συνήγορο, τον οποίο διορίζει με έγγραφη δήλωση του. Η δήλωση γίνεται κατά τις διατυπώσεις του τρίτου εδαφίου της παραγράφου 2 του άρθρου 42 και πρέπει, με ποινή απαραδέκτου, να αναφέρει την ακριβή διεύθυνση κατοικίας ή διαμονής του κατηγορουμένου. Στην περίπτωση αυτή ο κατηγορούμενος θεωρείται παρών και ο συνήγορος του ενεργεί όλες τις διαδικαστικές πράξεις γι' αυτόν. Το δικαστήριο σε κάθε περίπτωση μπορεί να διατάξει την προσωπική εμφάνιση του κατηγορουμένου, όταν κρίνει ότι αυτή είναι απαραίτητη για να βρεθεί η αλήθεια. Αν και μετά το γεγονός αυτό δεν εμφανιστεί ο κατηγορούμενος, το δικαστήριο μπορεί να διατάξει τη βίαιη προσαγωγή του, που εκτελείται, αν είναι δυνατό, ακόμα και κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης».

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, ο συνήγορος δεν είναι αντιπρόσωπος, αλλά νομικός παραστάτης του κατηγορουμένου. Έχει βοηθητική αποστολή και είναι επιφορτισμένος με την διενέργεια των νομικών ενεργειών προς όφελος του

κατηγορουμένου. Ασκεί τα δικαιώματά του για λογαριασμό και σε όφελος του κατηγορουμένου και όχι αυτοτελώς.

3. Ο συνήγορος ως όργανο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης

Ο ρόλος του συνηγόρου ως όργανο απονομής δικαιοσύνης αναφέρθηκε για πρώτη φορά στις 25 Μαΐου 1883 σε απόφαση γερμανικού δικαστηρίου¹⁴ που συστήθηκε για την τιμωρία παραβάσεων του Κώδικα Περί Δικηγόρων. Στην πορεία ασχολήθηκε με το θέμα και το Ακυρωτικό γερμανικό δικαστήριο σε σχετικές αποφάσεις του¹⁵. Το ανώτατο γερμανικό δικαστήριο χαρακτήρισε το συνήγορο ως «αυτοτελές όργανο απονομής δικαιοσύνης». Η θεωρία υιοθέτησε τον χαρακτηρισμό αυτό, προσθέτοντας ότι είναι όργανο εφοδιασμένο με περιορισμένες εξουσίες.¹⁶

Η άποψη αυτή υιοθετείται και στο ελληνικό δίκαιο από τον ΚΔΔΛ αρ 1, σύμφωνα με το οποίο ο δικηγόρος «συμπράττει στην απονομή δικαιοσύνης» και είναι ένας από τους τρεις παράγοντες της ποινικής δίκης όπως αναφέραμε προωύτερα.

Γ. Συνήγορος και λοιποί παράγοντες της ποινικής δίκης

1. Συνήγορος και αστυνομία

Πολύ συχνά στον ΚΠΔ προβλέπεται συμμετοχή των αστυνομικών και μάλιστα ως ανακριτικών υπαλλήλων στην ποινική διαδικασία. Ο ρόλος τους είναι πολλαπλός [παραλαβή μηνύσεων και εγκλήσεων, άμεση επέμβαση σε αυτόφωρα κακουργήματα ή πλημμελήματα (αρ. 243 παρ. ΚΠΔ) διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης κ.α.]

Πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος των αστυνομικών οργάνων στην αστυνομική προανάκριση, κατά την οποία πολλές φορές δημιουργείται μία τεταμένη ατμόσφαιρα μεταξύ του συνηγόρου υπεράσπισης και των αστυνομικών οργάνων. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως στις περιπτώσεις αυτές το αστυνομικό όργανο υπέχει θέση προανακριτικού υπαλλήλου και ο συνήγορος υπεράσπισης, προκειμένου να υπεραμυνθεί των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, οδηγείται σε μία αντιπαράθεση με το αστυνομικό όργανο.

¹⁴ EGH σ. 140 επ.

¹⁵ RGSt 17 σελ.315

¹⁶ Κωνσταντινίδης Αγγελος: ό.π. σελ 53 όπως παραπέμπει σε Henkel

Η ένταση αυτή γεννάται κυρίως από τις διαφορετικές αποστολές που έχει το αστυνομικό όργανο και ο συνήγορος υπεράσπισης. Ο αστυνομικός στοχεύει στην πάταξη της εγκληματικότητας και ο συνήγορος στην υπεράσπιση του πελάτη του.

Ωστόσο, οι ρόλοι αυτών των δύο οργάνων έχουν και μία κοινή συνιστώσα: το χρέος υπεράσπισης της αλήθειας. Ειδικότερα, στο μεν άρθρο 274 εδ β' ΚΠΔ ορίζεται πως «όποιος διενεργεί την εξέταση πρέπει να ερευνά με κάθε επιμέλεια κάθε περιστατικό...», στο δε άρθρο 4 του Κώδικα περί Δικηγόρων αναφέρεται πως «ο δικηγόρος οφείλει να συμβάλλει στην επικράτηση της αλήθειας και του δικαίου». Στα πλαίσια αυτά και με δεδομένο ότι ο δικηγόρος δεν επιτρέπεται να βλάπτει τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, σημειώνεται πως, όταν χρειαστεί, δεν πρέπει ο συνήγορος να αποκλείει μία συνεργασία με τα αστυνομικά όργανα για την διερεύνηση της αλήθειας. Ο συνήγορος θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός, χωρίς να καταφεύγει σε τεχνάσματα και δόλιες κινήσεις, τα οποία θα ήταν ασύμβατα με τον ρόλο του.

Οι προανακριτικοί υπάλληλοι, πάντως, σε κάθε περίπτωση οφείλουν βάσει του αρ. 6 παρ 3 γ της ΕΣΔΑ να ενημερώσουν τον κατηγορούμενο για τη δυνατότητα παροχής δωρεάν συνηγόρου, εφόσον ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να αναλάβει τη σχετική δαπάνη. Η ενημέρωση αυτή πρέπει να γίνεται ιδίως όταν πρόκειται για κύρια ανάκριση για κακούργημα ή πλημμέλημα ή δικάζεται με την επ' αυτοφώρω διαδικασία (άρ. 200 παρ. 3, 340 παρ 1 εδ. β και γ, 376 και 424 παρ.1 ΚΠΔ). Βέβαια το δικαίωμα αυτό παρέχεται και στην προκαταρκτική εξέταση, για εκείνον που αναφέρεται στη μήνυση, έγκληση κλπ.

Εάν ο συνήγορος εναντιώνεται στις ενέργειες των ανακριτικών υπαλλήλων, αυτοί διατηρούν το δικαίωμα απομάκρυνσής του, διορίζοντας νέο συνήγορο για τον κατηγορούμενο 252 παρ. 3 εδ. γ ΚΠΔ. Η υπερασπιστική προσπάθεια του συνηγόρου δεν μπορεί δηλαδή να φτάνει στα όρια της παρακώλυσης του έργου των αστυνομικών αρχών. Ωστόσο, αν η εναντίωση αυτή στηρίζεται στο νόμο (λ.χ. όταν τα αστυνομικά όργανα προβαίνουν σε κατάχρηση εξουσίας), τότε η προδικασία πάσχει από ακυρότητα.

2. Συνήγορος και εισαγγελέας

Ο εισαγγελέας είναι εκείνος που κατ' αρχήν επιλαμβάνεται μιας ποινικής υπόθεσης, αποφασίζει για την άσκηση ή μη της ποινικής δίωξης, «υπερασπίζεται» την κατηγορία. Εξ' ορισμού φαίνεται ότι ο ρόλος του εισαγγελέα στην ποινική δίκη και αυτός του συνηγόρου έρχονται σε πλήρη αντίθεση. Ωστόσο, δεδομένου, ότι ο εισαγγελέας δεν είναι διάδικος της ποινικής δίκης, έχει υποχρέωση αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας και συνδρομής στην απονομή της δικαιοσύνης. Εξάλλου δίδεται στον εισαγγελέα και η δυνατότητα υποστήριξης της αθωότητας του κατηγορουμένου, αν μεταβληθεί η άποψή του κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Κατά γενική, άλλωστε, παραδοχή, ο εισαγγελέας θεωρείται ως ένα αμερόληπτο πρόσωπο της δικαιοσύνης που βοηθά στην απονομή του δικαίου.¹⁷

Από τα ανωτέρω συμπεραίνουμε πως ο εισαγγελέας δεν αντιδικεί με τον συνήγορο. Ο ένας είναι η αντίρροπη δύναμη του άλλου, έτσι ώστε με την διασταύρωση των ισχυρισμών του ενός και του άλλου να καθίσταται ευκολότερη και πιο σίγουρη η διαμόρφωση της τελικής κρίσης. Η αντιδικία τους δεν είναι παρά μόνον φαινομενική.¹⁸

Η κρατούσα μάλιστα άποψη¹⁹ υποστηρίζει πως μεταξύ εισαγγελέα και κατηγορουμένου δεν υφίσταται σχέση αντιδικίας. Η αρμοδιότητα του εισαγγελέα να εκπροσωπεί την κατηγορία δεν καθιερώνει την υποχρέωσή του να εμμένει ως το τέλος στην υποστήριξη της ενοχής, αλλά υποχρεούται να αναζητά την αλήθεια. Μόνον έτσι ο εισαγγελέας μπορεί να χαρακτηριστεί ως αμερόληπτο όργανο. Έτσι, ο συνήγορος έχει ένα είδος αυτονομίας έναντι του εισαγγελέα.

¹⁷ Κωνσταντινίδης Άγγελος: ό.π. σελ.79 επ.

¹⁸ Κωνσταντινίδης Άγγελος: ό.π. σελ.79 επ.

¹⁹

Ανδρουλάκης Νικόλαος, ό'π. σελ.76 επ. και

Τσόλκα Όλγα, Ιστορία του Ποινικού Δικαίου και των Ποινικών Θεσμών, επιμ. Κοτσαλής Λ. – Κιούπης σελ. 457 Η «αρχή της αντιδικίας» στην ποινική δίκη ό.π.Βλ. αιτολογική έκθεση του Σ.Κ.Π.Δ. σελ 397 την οποία παγίως δέχεται η ελληνική νομολογία (ΑΠ 2125/2002, ΠΧρον. ΝΓ σελ. 134 επ. ΑΠ 1269/2000 ΝΟΒ 2001 σελ 313 επ ό.π.

Βέβαια, μέχρι την κίνηση της ποινικής δίωξης ο εισαγγελέας γίνεται εκ των πραγμάτων αντίδικος του κατηγορούμενου. Δεν μπορούμε, λοιπόν, να αμφισβητήσουμε ότι υπάρχει μία εγγενής αντιπαλότητα, η οποία είναι φαινομενική και όχι γνήσια²⁰(όπως αυτή της κατηγορίας με την υπεράσπιση). Υπό το πρίσμα αυτό, οδηγούμαστε σε μία λειτουργική θεώρηση της αντιδικίας μεταξύ εισαγγελέα και συνηγόρου υπεράσπισης, προς όφελος της απόδειξης της αλήθειας και μάλιστα χωρίς να εκφεύγει των ορίων που θέτει ο ελληνικός ΚΠΔ καθώς έτσι εξυπηρετείται μία διαδραστικότητα μεταξύ των παραγόντων της ποινικής δίκης, η οποία εν τέλει οδηγεί στη δικανική κρίση.²¹

Στο σημείο αυτό αξίζει ν' αναφερθεί η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση «Belziuk κατά Πολωνίας». Ο προσφεύγων επικαλέστηκε παραβίαση της αρχής της ισότητας των όπλων καθώς και της υπεράσπισής του κατά την παράγραφο 3 γ) του άρ. 6 της ΕΣΔΑ επειδή το εφετείο της Πολωνίας δεν του επέτρεψε να εμφανιστεί στη σχετική διαδικασία (ούτε να εκπροσωπηθεί από συνήγορο) ενώ αντίθετα ήταν παρών ο εισαγγελέας, ο οποίος ανέπτυξε την πρότασή του, ζητώντας την απόρριψη της αίτησης του προσφεύγοντος. Το Δικαστήριο, με την από, 5.3.1998 απόφασή του δέχτηκε την παραβίαση της παρ. 1 του άρ. 6 της ΕΣΔΑ (καθώς και της παρ. 3γ) ελέγχοντας την αρχή της εφαρμογής της ισότητας των όπλων παράλληλα με εκείνη της αντιδικίας. Συγκεκριμένα το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι: «Η αρχή της ισότητας των όπλων αντιστοιχεί μόνο σε μία πτυχή της ευρύτερης έννοιας της δίκαιης δίκης, η οποία περιλαμβάνει επίσης το θεμελιώδες δικαίωμα της κατ' αντιδικία διεξαγωγής της ποινικής διαδικασίας. Το δικαίωμα σε μία κατ' αντιδικία δίκη σημαίνει ότι τόσο στην κατηγορία όσο και στην υπεράσπιση θα πρέπει να δίδεται η δυνατότητα να λαμβάνουν γνώση και να σχολιάζουν τις παρατηρήσεις που υποβάλλονται και τις αποδείξεις που προσκομίζονται από το άλλο μέρος» αναφέροντας ρητά πως το εθνικό δίκαιο θα πρέπει να εξασφαλίζει την «πραγματική» δυνατότητα.

²⁰ Βλ. σχετ.. Μανωλεδάκη, Αξιοποινες παρεκτροπές του δικηγόρου κατά την υπεράσπιση του κατηγορουμένου πελάτη του και δικαιολόγησή τους σε: Δίκαιο και Πολιτική 1983, σελ. 110, του ίδιου, Η φύση της Ποινικής Δίκης, Αρμ. 1977 σελ. 705 επ. , Τσόλκα , σε: Ιστορία του Ποινικού Δικαίου και των Ποινικών Θεσμών, ο.π., σελ. 457.

²¹ Τσόλκα Όλγα , ό.π. σελ. 461

Μετά και την εν λόγω απόφαση, πάγια είναι η θέση του ΕΔΔΑ κατά τον έλεγχο της εφαρμογής της αρχής της αντιδικίας και της ισότητας των όπλων: Καθοριστικό κριτήριο συνιστά ο πραγματικός ρόλος που διαδραματίζει ο εκπρόσωπος της εισαγγελικής αρχής και ιδίως οι επιπτώσεις των παρατηρήσεών του στο πρόσωπο του κατηγορουμένου.²²

3. Συνήγορος και Δικαστής

Ο Δικαστής είναι το πρόσωπο της ποινικής δίκης, στο οποίο ανατίθεται η διερεύνηση της κατηγορίας, η συλλογή των αποδείξεων, η κρίση περί ενοχής ή μη και η επιβολή των ποινικών κυρώσεων. Ο συνήγορος, υπερασπιζόμενος τον κατηγορούμενο, πολλές φορές στην προσπάθειά του να εκφράσει την υπερασπιστική του γραμμή θα εναντιωθεί στον δικαστή. Ωστόσο αυτό δεν σημαίνει πως είναι αντίπαλοι στην ποινική δίκη. Διότι ο δικαστής είναι αμερόληπτο πρόσωπο και οφείλει ν' αναζητά την αλήθεια στο πλαίσιο των δικονομικών αρχών και τύπων.

Ο Δικαστής, βάσει του αρ.351 παρ. 1 ΚΠΔ φροντίζει να αποσαφηνιστούν όλα όσα αφορούν την κατηγορία ή την υπεράσπιση, ώστε να σχηματίσει βέβαιη πεποίθηση για την εκάστοτε ερευνώμενη αξιόποινη πράξη. Ο συνήγορος σε αυτή τη διαδικασία υποδεικνύει τα στοιχεία εκείνα που ευνοούν τον κατηγορούμενο και μαζί με τον δικαστή προσπαθεί να φωτίσει τα γεγονότα γύρω από την πράξη του κατηγορούμενου.

Ο Δικαστής θα πρέπει, επίσης, να αντιμετωπίζει με σεβασμό το συνήγορο, να ακούει τα επιχειρήματά του και να μην τον υποτιμά, έτσι ώστε να εισακούγεται καλύτερα η φωνή του κατηγορούμενου.

Κατά των διατάξεων που εκδίδονται από τον Δικαστή, ο συνήγορος μπορεί να προσφύγει σε περίπτωση που θεωρεί ότι θίγεται δικαίωμα του κατηγορουμένου (αρ. 145 παρ 2, 333,334,335 παρ 1, 337 παρ 2 και 359 ΚΠΔ).

4. Συνήγορος και πολιτικώς ενάγων

²²

Σύμφωνα με το αρ. 63 ΚΠΔ η πολιτική αγωγή περί αποκατάστασης της ζημίας που επήλθε από αξιόποινη πράξη, καθώς και περί χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης μπορεί να ασκηθεί ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου (αρ. 82 ΚΠΔ) από τους δικαιούμενους κατά τον ΑΚ.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, ο πολιτικώς ενάγων είναι υποκείμενο της ποινικής δίκης και «αντίδικος» του κατηγορουμένου. Δεν είναι αντίδικος μόνον όσον αφορά την οικονομική του αξίωση, αλλά επιδιώκει συνάμα και την ποινική καταδίκη του κατηγορουμένου. Η πολιτική αγωγή, κατά συνέπεια, έχει μικτό χαρακτήρα, εμφανίζει αστική αλλά και ποινική λειτουργία²³. Εδώ πρόκειται για μια πραγματική σύγκρουση μεταξύ του συνήγορου υπεράσπισης και του πολιτικώς ενάγοντος. Η συμβολικότητα του ποσού που αξιώνει ο πολιτικώς ενάγων από το ποινικό δικαστήριο δείχνει ότι κυρίως αυτός μάχεται για την κήρυξη της ενοχής του κατηγορουμένου.

Εναντίον του πολιτικώς ενάγοντος ο κατηγορούμενος μπορεί να υποβάλει αντιρρήσεις μέχρι την έκδοση της οριστικής απόφασης. Το δικαστήριο αποφασίζει συνήθως αμέσως για τις αντιρρήσεις αυτές, γιατί η μη νόμιμη παράσταση του πολιτικώς ενάγοντος επιφέρει ακυρότητα της διαδικασίας.

Ο συνήγορος εξετάζει τον πολιτικώς ενάγοντα κατά την κατάθεσή του στο ακροατήριο. Οφείλει να αποφεύγει παραπειστικές ερωτήσεις, οι δε ερωτήσεις του πρέπει να είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένες με τα γεγονότα που συσχετίζονται με την κατηγορία.²⁴ Ο συνήγορος μπορεί, ακόμη, να κατευνάσει τις εντάσεις μεταξύ πολιτικώς ενάγοντος και κατηγορουμένου και να επικαλείται την υπερασπιστική γραμμή του ενώπιον του δικαστηρίου απαντώντας στις αιτιάσεις του πολιτικώς ενάγοντος.

Από τα ανωτέρω, γίνεται αντιληπτό ότι η σχέση συνήγορου υπεράσπισης και πολιτικώς ενάγοντος είναι μία σχέση ευθείας σύγκρουσης, χωρίς αυτό να σημαίνει πως ο συνήγορος έχει το δικαίωμα να προβεί σε προσωπική αντιδικία με τον πολιτικώς ενάγοντα έξω από τα πλαίσια της εξεταζόμενης υπόθεσης.

²³

Ψαρούδα Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή στην ποινική Δίκη, 1982 σ. 26

²⁴

Βλ. Κωνσταντινίδης Άγγελος: όπ. σελ. 116

5. Συνήγορος και μάρτυρες

Ο ρόλος του συνηγόρου απέναντι στην μαρτυρική κατάθεση είναι να διαπιστώσει τα σφάλματα αυτής με την υποβολή ερωτήσεων προς το μάρτυρα, έτσι ώστε να φανεί μέσω αυτών των ερωτήσεων η αλήθεια στο δικαστήριο. Την ανακρίβεια της μαρτυρικής κατάθεσης ο συνήγορος την εντοπίζει στην αγόρευσή του. Κατά τη διάρκεια της εξέτασης του μάρτυρα δεν κρίνει την κατάθεση αυτή. Μετά όμως την κατάθεσή του έχει το δικαίωμα κατ' ά. 358 ΚΠΔ να προβαίνει σε σχόλια επί αυτής, επισημαίνοντας τυχόν ανακρίβειες ή αντιφάσεις.

Ο μάρτυρας ερωτάται από το συνήγορο μόνον για γεγονότα σχετικά με την εξεταζόμενη υπόθεση και όχι για προσωπικές κρίσεις του. Ο συνήγορος επίσης δεν μπορεί να ρωτήσει τον μάρτυρα σχετικά με περιστατικά που προκύπτει ενοχή του για αξιόποινη πράξη, διότι ο μάρτυρας δεν υποχρεούται να απαντήσει σε αυτά (ά. 223 παρ. 4 ΚΠΔ). Περαιτέρω, σύμφωνα με την παρ. 5 του ά. 223 ΚΠΔ, δεν επιτρέπεται να απευθύνει στον μάρτυρα παραπειστικές ερωτήσεις. Επί αυτού κρίνει ο διευθύνων τη συζήτηση δικαστής. Παραπειστική θεωρείται η ερώτηση που υπολαμβάνει ως γεγονός ένα περιστατικό που δεν έχει αποδειχτεί από το δικαστήριο.²⁵ Βέβαια στην πράξη αυτό είναι συχνό φαινόμενο.

Επίσης, ο συνήγορος δεν δικαιούται να θίγει ή να προσβάλει το μάρτυρα και την τιμή του κατά τη διαδικασία της εξέτασής του. Εν προκειμένω τίθεται το ερώτημα, ποιες είναι οι κυρώσεις που επιβάλλονται για αυτές τις συμπεριφορές. Σύμφωνα με το αρ 367 παρ. 1 ΠΚ δεν είναι αξιόποινες οι προσβολές τιμής που γίνονται για την διαφύλαξη δικαιώματος. Ωστόσο οι προσβολές που γίνονται για λόγους εντυπωσιασμού και δεν έχουν άμεση σχέση με την κατηγορία εμπίπτουν στην διάταξη του αρ.367 ΠΚ²⁶ και ενδεχομένως να υπάρξει και πειθαρχική ευθύνη του Δικηγόρου σύμφωνα με το αρ.64 του Κώδικα περί Δικηγόρων.

²⁵ Κωνσταντινίδης Άγγελος: όπ. 2 σελ. 123 όπως παραπέμπει σε Henkel

²⁶ Κωνσταντινίδης Άγγελος: ό'π. σελ. 127 όπως παραπέμπει σε Μανωλεδάκης, Δίκαιο και πολιτική 1984, σελ 115

Π. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΜΕ ΣΥΝΗΓΟΡΟ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

Α. Δίκαιη δίκη και συνήγορος υπεράσπισης

1. Κανονιστικό πλαίσιο και δικονομικές ακυρότητες υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ

1.1. Επί του κανονιστικού περιεχομένου της διάταξης του ά. 6 παρ. 3 γ) ΕΣΔΑ

Η διασφάλιση της συνδρομής συνηγόρου στον «κατηγορούμενο» –κατά την έννοια της ΕΣΔΑ- είναι μία από τις βασικές προϋποθέσεις για την αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής της δικαστικής ακροάσεως. Ο κατηγορούμενος πρέπει να έχει οπωσδήποτε πρόσβαση σε συνηγόρους υπεράσπισης από τα αρχικά ακόμη στάδια της σε βάρος του ποινικής διαδικασίας, ιδίως από τη στιγμή που καλείται να προβεί σε ενέργειες και να λάβει καθοριστικές αποφάσεις για την άσκηση των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων.

Η δίκαιη δίκη είναι βασική έννοια του νομικού μας πολιτισμού. Δίκαιη δίκη, ανεξαρτησία και αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης είναι στενά συνδεδεμένες.²⁷ Είναι μία έννοια που ενδυναμώνει την ιδέα του δικαίου, ώστε το νομικό μας σύστημα να είναι αξιόπιστο και να μην στερείται περιεχομένου.

²⁷

Σύμφωνα με το αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ «παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικαστεί δικαίως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερόληπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίση.. επί επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας...». Στην παρ. 3 του ως άνω άρθρου, η οποία εξειδικεύει το δικαίωμα στην δίκαιη δίκη και ειδικότερα στην περίπτωση γ), ρητά ορίζεται ότι: «παν πρόσωπο έχει δικαίωμα όπως υπερασπίσει ο ίδιος εαυτόν ή αναθέσει την υπεράσπισίν του εις συνήγορον της εκλογής του, εν η δε περιπτώσει δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώση συνήγορον να τω παρασχεθή τοιούτος δωρεάν, όταν τούτο ενδείκνυται υπό του συμφέροντος τη δικαιοσύνης».

Το ίδιο δικαίωμα συμμετοχής του κατηγορουμένου στη δίκη περιλαμβάνει όχι μόνον το δικαίωμα συμμετοχής του κατηγορουμένου με δικηγόρο, αλλά και την πρόνοια των εθνικών αρχών να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα ενημέρωσης του κρατουμένου κατά την ημερομηνία της δίκης του.²⁸ Η πρόβλεψη του αρ. 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ εγγυάται την επαρκή εκπροσώπηση του κατηγορουμένου κατά την εναντίον του διαδικασία, ώστε να υπερασπίσει τον εαυτό του αποτελεσματικά. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι κατ' εφαρμογή της ανωτέρω διάταξης το ΣτΕ, με την με αρ. 663/1993 απόφασή του, έκρινε πως πρέπει να αναβάλλεται η συζήτηση της υποθέσεως, όταν ο διάδικος δεν παρίσταται νομότυπα (πχ λόγω αποχής των δικηγόρων).

Ειδικότερα, σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΔΑ επί της διάταξης του αρ. 6 παρ. 3 γ) της ΕΣΔΑ, το δικαίωμα του κατηγορουμένου να αναθέτει σε συνήγορο την υπεράσπισή του πρέπει να είναι πάντοτε σεβαστό. Το Δικαστήριο αποφαινεται δε πάντοτε περί της παραβίασης του δικαιώματος αυτού, όταν διαπιστώνεται ότι οι εθνικές αρμόδιες αρχές δεν έλαβαν τα απαραίτητα μέτρα ενημέρωσης του κατηγορουμένου.²⁹

Εν τούτοις, το δικαίωμα αυτοπρόσωπης υπεράσπισης, δηλ. η ελευθερία επιλογής του κατηγορουμένου να υπερασπιστεί μόνος του τον εαυτό του, δεν φαίνεται να είναι

²⁸ ΤΑΓΑΡΑΣ Χάρης, Μηχανισμοί Διεθνούς Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αντ. Σάκκουλας 1992, σελ.137

²⁹ Ταγαράς Χάρης, ό.π.

απόλυτο. Η ρύθμιση του ζητήματος αυτού εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια των εθνικών αρχών. Σε πολλά κράτη, πέραν της Ελλάδας, θεωρείται λ.χ. επιβεβλημένη η σύμπραξη του δικηγόρου για την άσκηση κάποιου ένδικου βοηθήματος ή μέσου.³⁰ Σε όσες περιπτώσεις η εθνική νομοθεσία προβλέπει τον υποχρεωτικό διορισμό συνηγόρου, δεν είναι δυνατή η εκδίκαση της υπόθεσης χωρίς το διορισμό αυτό, παρά την τυχόν αντίθετη βούληση του κατηγορουμένου. Ας σημειωθεί ότι ούτε η διαφωνία του κατηγορουμένου ως προς το πρόσωπο ενός από τους αυτεπαγγέλτως διοριζόμενους δικηγόρους αποτελεί αυτομάτως παράβαση του 6.3.γ., χωρίς δηλ. συνεκτίμηση των ειδικότερων περιστάσεων της υπόθεσης.³¹

Σε κάθε όμως περίπτωση, κατά την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, η υπεράσπιση δεν θα πρέπει να είναι απλώς θεωρητική αλλά συγκεκριμένη και αποτελεσματική. Ακολουθώς γίνεται δεκτό ότι τα κράτη, σύμφωνα με το αρ. 6 παρ. 3 δ) της ΕΣΔΑ, οφείλουν να προβλέπουν τη δυνατότητα παροχής νομικής βοήθειας, εφόσον ο κατηγορούμενος δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να εξασφαλίσει συνήγορο και ο διορισμός του συνηγόρου ενδείκνυται για το συμφέρον της δίκης. Κατά το δικαστήριο του Στρασβούργου, στην υπόθεση Goddi κατά Ιταλίας (9-4-1984), το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη είναι αλληλένδετο με το θεσμό της νομικής βοήθειας.

Ειδικότερα, με την ανωτέρω απόφαση το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο διορισμός του δικηγόρου δεν απαλλάσσει στη συνέχεια το δικαστήριο από τις υποχρεώσεις του βάσει του αρ. 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ. Για παράδειγμα, αν ο συνήγορος που διορίστηκε δεν εμφανιστεί, το δικαστήριο οφείλει να διορίσει άμεσα νέο συνήγορο. Επίσης σε άλλη υπόθεση έκρινε ότι η παροχή νομικής βοήθειας σε απόρους είναι στοιχείο της δίκαιης δίκης, ιδίως όταν πρόκειται για υποχρεωτικό διορισμό συνηγόρου (Tualib κατά Ελλάδος, για την οποία γίνεται ειδικότερη αναφορά στη συνέχεια).³²

Επιπρόσθετα, υπό την ανωτέρω γενική παραδοχή της υποχρέωσης διασφάλισης μιας αποτελεσματικής υπεράσπισης, γίνεται δεκτό ότι η επικοινωνία του κατηγορουμένου

³⁰ Ανδρουλάκης Ιωάννης: Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, Σάκκουλας Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα 2000 σελ.47

³¹ Απόφ Croissant 1992

³² Μηνακάκη Τάνια ό'π. σελ. 17

με το συνήγορο πρέπει να είναι απρόσκοπτη. Επιτήρηση της επαφής τους είναι ανεκτή μονάχα σε περίπτωση σοβαρών υπονοιών για συμπαιγνία προς διάπραξη αδικημάτων, πράγμα που σπανίως γίνεται.³³

Σε περίπτωση προσβολής του ως άνω δικαιώματος του κατηγορουμένου από τις εθνικές αρχές, παρέχεται το δικαίωμα προσφυγής ενώπιον του ΕΔΔΑ. Όσον αφορά το δεδικασμένο που δημιουργείται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ΕΔΔΑ δεν είναι αμιγώς ακυρωτικό Δικαστήριο, ούτε περιορίζεται (όπως ο Άρειος Πάγος) στις πλημμέλειες της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου εξετάζει τα πραγματικά περιστατικά και κρίνει αν υπήρξε ή όχι παραβίαση των άρθρων της Σύμβασης (ΕΣΔΑ). Εφόσον κρίνει κάτι τέτοιο θετικά, η απόφασή του είναι δεσμευτική, δηλαδή ισχύει ως δεδικασμένο έναντι κάθε πολιτειακού οργάνου για το ζήτημα που κρίθηκε.³⁴

Το δεδικασμένο αυτό δεν προκύπτει μόνο από το διατακτικό της απόφασης του ευρωπαϊκού Δικαστηρίου αλλά βρίσκεται στις αιτιολογίες της απόφασης. Οι αποφάσεις δηλαδή αυτές, αποτελούν δεσμευτικά νομολογιακά προηγούμενα (δεδικασμένο), που κατά πρώτον ισχύουν μεταξύ των διαδίκων (κράτους και προσφεύγοντα), ενώ στη συνέχεια λειτουργούν οιονεί δεσμευτικά για το εκάστοτε κρινόμενο νομικό ζήτημα.

Ωστόσο υποστηρίζεται και η άποψη πως στην περίπτωση που η κρίση του ΕΔΔΑ αφορά παράβαση του Δικαιώματος της Δίκαιης Δίκης και κατά συνέπεια και του δικαιώματος της παράστασης με συνήγορο, η τυχόν απόφαση του ΕΔΔΑ θα αφορά μόνον την επίδικη διαφορά.³⁵

Κατά την άποψή μου η απόφαση του ΕΔΔΑ θα πρέπει να επεκτείνεται ως οιονεί δεδικασμένο για όλες τις μετέπειτα αποφάσεις επί ομοίων ζητημάτων για να διασφαλίζεται με αντικειμενικό και όμοιο τρόπο το εκάστοτε ζήτημα προς όφελος της

³³ Πρβλ. S/Ελβετία της 28.11.1991 παρ. 48-51

³⁴ Δεληκωστόπουλος Ιωάννης, Ο έλεγχος από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της παραβίασης του άρ. 6 ΕΣΔΑ ως προς τις προϋποθέσεις πρόσβασης στο ακυρωτικό Dike International 2007 σελ393 επ.

³⁵ Δεληκωστόπουλος Στ. Γιάννης, ό.π.

συνέχειας και της ομοιογένειας του δικαίου. Υπό το ανωτέρω πρίσμα, το ερμηνευτικό δεδικασμένο που προκαλείται από τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προσομοιάζει με το δεδικασμένο των ακυρωτικών εθνικών διοικητικών αποφάσεων.

1.2. Επισκόπηση νομολογίας του ΕΔΔΑ

Στο σημείο αυτό κρίθηκε σκόπιμη η παράθεση ορισμένων πρόσφατων αποφάσεων του ΕΔΔΑ επί του εύρους εφαρμογής του δικαιώματος της παράστασης με συνήγορο κατά την έννοια της παρ. 3 γ) σε συνδυασμό με την παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

α) Απόφαση P./ D. Κατά Γαλλίας, 20.12.2005:

Σύμφωνα με τα περιστατικά της υπόθεσης, το Ανώτατο Δικαστήριο της Γαλλίας απέρριψε την αναίρεση του προσφεύγοντα, ο οποίος επέλεξε να μην εκπροσωπηθεί από δικηγόρο, λόγω εκπρόθεσμης άσκησής της. Αν και η εμπρόθεσμη άσκησή της θα ήταν αδύνατη, καθώς δεν του είχε επιδοθεί εγκαίρως αντίγραφο της προσβαλλόμενης απόφασης, αυτός θα μπορούσε, σύμφωνα με τον γαλλικό ΚΠΔ, να ζητήσει να μην εφαρμοστεί η ανατρεπτική προθεσμία, αφού η καθυστέρηση οφείλονταν σε λόγους ξένους προς τον ίδιο, δικονομική ενέργεια στην οποία όμως δεν προέβη. Στην περίπτωση δε που ο προσφεύγων είχε επιλέξει να εκπροσωπηθεί από δικηγόρο θα είχε αποφύγει την παραγραφή. Το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ καθώς υπήρχε η πραγματική δυνατότητα πρόσβασης του κατηγορουμένου σε συνήγορο³⁶

β) Απόφαση Battisti κατά Γαλλίας, (2006)

Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι η έκδοσή του στην Ιταλία για να εκτίσει την ποινή της ισόβιας κάθειρξης που του επιβλήθηκε ερήμην παραβίασε το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, καθώς δεν είχε πληροφορηθεί την ποινική δίωξη που ασκήθηκε σε βάρος του, με αποτέλεσμα να μην μπορέσει να ασκήσει τα υπερασπιστικά του δικαιώματα, ενώ πλέον δεν του παρέχεται το δικαίωμα να ζητήσει διεξαγωγή νέας δίκης, στην οποία

³⁶ Χουλιάρας Αθανάσιος, Οι γενικές απαιτήσεις του άρθρου 6παρ. 1 της ΕΣΔΑ στην ποινική Διαδικασία., ΔτΑ Ν 37/2008 σελ.169 επ.

να είναι παρών. Το ΕΔΔΑ, διαπιστώνοντας ότι ο προσφεύγων, όντας φυγόδικος, παραιτήθηκε του δικαιώματος της αυτοπρόσωπης παρουσίας του στις δίκες που έλαβαν χώρα επιλέγοντας να εκπροσωπηθεί από δικηγόρους που ο ίδιος διόρισε, έκρινε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.³⁷

γ) Απόφαση BIBA κατά Ελλάδα (2000)

Ο προσφεύγων, Αλβανικής ιθαγένειας και διαμένων παράνομα στην Ελλάδα, συνελήφθη για το βίαιο φόνο ενός άλλου Αλβανού. Προσήχθη στο Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο Σερρών κατηγορούμενος, μεταξύ άλλων, για ανθρωποκτονία με πρόθεση. Ο προσφεύγων εκπροσωπήθηκε από συνήγορο δωρεάν κι έτυχε των υπηρεσιών διερμηνείας από διερμηνέα που όρισε το ανωτέρω δικαστήριο. Το δικαστήριο καταδίκασε τον προσφεύγοντα σε ισόβια κάθειρξη. Ο προσφεύγων άσκησε έφεση στο Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης που εκδίκασε την υπόθεση. Ο προσφεύγων εκπροσωπήθηκε και εκεί από δικηγόρο, του οποίου τα έξοδα καλύφθηκαν από την κ McIntyre, βρετανίδα αγγλικανή θεολόγο που γνώριζε τον προσφεύγοντα. Το Εφετείο απέρριψε την έφεση. Ο προσφεύγων δεν υπέβαλε αίτηση αναίρεσης καθώς η κ McIntyre αδυνατούσε να καλύψει τα σχετικά έξοδα.

Η κ McIntyre υποστήριξε στο ΕΔΔΑ ότι ο προσφεύγων δεν ενημερώθηκε από το Μικτό Ορκωτό Εφετείο για τη δυνατότητα υποβολής αίτησης αναίρεσης.

Ο προσφεύγων υποστήριξε ενώπιον του ΕΔΔΑ ότι αδυνατούσε να υποβάλει αίτηση αναίρεσης λόγω της ένδειάς του, που απέκλειε την δυνατότητα συνηγόρου (νομικής συνδρομής) ενώπιον του Αρείου Πάγου, δεδομένου ότι η κατώτατη αμοιβή δικηγόρου για τη σύνταξη και κατάθεση της αναίρεσης θα ήταν 170.000 δραχμές, ενώ ενός δικηγόρου «ειδικευμένου σε τόσο σοβαρές υποθέσεις» θα υπερέβαινε τις 300.000 δραχμές. Ο προσφεύγων τόνισε ότι ούτε το Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης, ούτε ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών ούτε ο Άρειος Πάγος είχαν τη δυνατότητα να διορίσουν συνήγορο νομικής συνδρομής. Ως εκ τούτου, ο προσφεύγων υποστήριξε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 και 3 (γ) ΕΣΔΑ.

Η ελληνική κυβέρνηση αντέτεινε ότι νομική συνδρομή ήταν διαθέσιμη δυνάμει του άρθρου 201 παρ. 6 του Κώδικα των Δικηγόρων, εάν υπέβαλε ο προσφεύγων σχετική αίτηση εμπρόθεσμα στις αρμόδιες Αρχές (Δικηγορικό Σύλλογο).

Το ΕΔΔΑ παρατήρησε ότι το δικαίωμα του κατηγορουμένου να έχει νομική συνδρομή από έναν δικηγόρο είναι ένα από τα συστατικά στοιχεία της *δίκαιης ποινικής δίκης σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 και παρ. 3 (γ) ΕΣΔΑ*. Το ΕΔΔΑ, σημειώνοντας τα κοινά στοιχεία της υπόθεσης με αυτά της υπόθεσης *Twalib* (βλ. ανωτέρω), δέχθηκε ότι ο προσφεύγων κατά τον υπό εξέταση χρόνο ήταν άπορος και αδυνατούσε να προσλάβει συνήγορο υπεράσπισης για τη διαδικασία της αναίρεσης. Ο προσφεύγων ήταν παράνομος μετανάστης στην Ελλάδα που επιβιούσε εργαζόμενος περιστασιακά μέχρι τη στιγμή της σύλληψής του. Επίσης, το ΕΔΔΑ τόνισε ότι το συμφέρον της δικαιοσύνης επέβαλλε στην παρούσα περίπτωση την παροχή νομικής συνδρομής λόγω της σοβαρότητας του αδικήματος, της υψηλής ποινής που είχε επιβληθεί στον προσφεύγοντα και της πολυπλοκότητας της διαδικασίας ενώπιον του Αρείου Πάγου. Στις απαιτήσεις της διαδικασίας αυτής ήταν αδύνατο, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, να ανταποκριθεί ένας αλλοδαπός, που καθώς δεν γνώριζε την ελληνική και το ελληνικό νομικό σύστημα δεν ήταν σε θέση να συντάξει ο ίδιος την ανωτέρω αίτηση αναίρεσης και μάλιστα στο πλαίσιο της χρονικής προθεσμίας (δέκα ημερών από τη δημοσίευση της δευτεροβάθμιας απόφασης) που προέβλεπε ο ΚΠΔ.

Δεδομένου ότι ήταν αδύνατη η παροχή νομικής συνδρομής στον προσφεύγοντα για τη διαδικασία της αναίρεσης, το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 σε συνδυασμό με την παρ. 3 (γ) ΕΣΔΑ.³⁸

δ) Απόφαση *Harizi* κατά Γαλλίας (2005)

Στην ανωτέρω υπόθεση το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι το δικαίωμα κάθε κατηγορούμενου να απολαμβάνει την αποτελεσματική συνδρομή δικηγόρου για την υπεράσπισή του είναι ένα από τα θεμελιώδη στοιχεία της δίκαιης δίκης. Ειδικότερα, αποφάνθηκε ότι δεν μπορεί ο νομοθέτης να επιβάλλει κυρώσεις για τις αδικαιολόγητες ερημοδικίες,

³⁸

<http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr/afieromata/item.php?id=844>

ακόμα και όταν καλείται να τις αποθαρρύνει, προβλέποντας εξαιρέσεις στην άσκηση του δικαιώματος του κατηγορούμενου να απολαμβάνει τη συνδρομή δικηγόρου. Η θεμιτή προϋπόθεση της εμφάνισης των κατηγορουμένων στις συνεδριάσεις των δικαστηρίων μπορεί να εξασφαλιστεί με άλλα μέσα, χωρίς να πλήττεται το δικαίωμα στην υπεράσπιση.³⁹

ε) Απόφαση Panovits κατά Κύπρου, 11.12.2008:

Στην υπόθεση Panovits⁴⁰ το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι είχε σημειωθεί παραβίαση του άρθρου 6, διότι οι καταθέσεις του υπόπτου χωρίς την παρουσία του δικηγόρου του χρησιμοποιήθηκαν για να εξασφαλιστεί η καταδίκη του, παρόλο που δεν ήταν τα μόνα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η απουσία νομικής συμβουλής κατά τη διάρκεια της ανάκρισης του αιτούντος αποτελεί περιορισμό των δικαιωμάτων υπεράσπισής του, εκτός από την περίπτωση που υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι που δεν επηρεάζουν την αμεροληψία της διαδικασίας⁴¹.

2. Κανονιστικό πλαίσιο και δικονομικές ακυρότητες σύμφωνα με τον ΚΠΔ

2.1. Γενικές παρατηρήσεις

Το δικαίωμα παροχής συνηγόρου δεν περιορίζεται μόνο στο στάδιο της συζήτησης στο ακροατήριο, αλλά εκτείνεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας ξεκινώντας από την προδικασία, όπως θα αναλύσουμε στη συνέχεια και συνεχίζεται μέχρι την κύρια διαδικασία.

Το ανωτέρω δικαίωμα αποτελεί την ουσιωδέστερη έκφανση του δικαιώματος ακροάσεως του κατηγορουμένου, όπως αυτό ορίζεται στο άρ. 6 του Συντάγματος καθώς και το αρ. 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ.. Η στέρηση του δικαιώματος αυτού δεν μπορεί να επιβληθεί κατ' ουδένα τρόπο στον κατηγορούμενο.

³⁹ <http://hosting01.vivodinet.gr/unhcr/protect/files/COEJURISPRUDENCE/ECHR.pdf>
⁴⁰ Βλ. ιδεως παρ. 73-76 της απόφασης.
⁴¹

Οι διατάξεις περί υποχρεωτικής παράστασης συνηγόρου σε πολλές εκφάνσεις τις ποινικής δίκης είναι αρκετές και διάσπαρτες μέσα στον ΚΠΔ. Σε σοβαρές ποινικές υποθέσεις (κακουργήματα), σε περίπτωση εγκλεισμού σε ψυχιατρικά καταστήματα και σε πολλές άλλες σοβαρές περιπτώσεις ο ΚΠΔ ορίζει υποχρεωτική παράσταση συνηγόρου προς υπεράσπιση του κατηγορουμένου. Ο συνήγορος πάντως δεν δύναται να απολογηθεί για τον κατηγορούμενο σε καμία περίπτωση όπως επίσης δεν δύναται και να απαντά σε ερωτήσεις αυτού.

Ο ποινικοδικονομικός νομοθέτης θεωρεί πως μόνον με την παροχή εξειδικευμένης νομικής βοήθειας εξασφαλίζεται η ουσιαστική νομική βοήθεια και η δίκαιη δίκη στις ως άνω περιπτώσεις. Ο υποχρεωτικός διορισμός μπορεί να γίνει αυτεπάγγελτα από τα δικαιοδοτικά όργανα ή ύστερα από αίτηση του κατηγορουμένου. Σε αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι ανάγκη ο κατηγορούμενος να είναι άπορος. Ακόμη και να μην είναι, υπάρχει υποχρέωση της πολιτείας να διορίσει σε αυτόν συνήγορο υπεράσπισης εξασφαλίζοντάς του την δίκαιη δίκη και την συμμόρφωση στις επιταγές της ΕΣΔΑ.

Ο πυρήνας του δικαιώματος παράστασης με συνήγορο βρίσκεται στο δικαίωμα του κατηγορουμένου να επικοινωνεί με τον συνήγορο υπεράσπισής του. Αυτό συνεπάγεται δυνατότητα γραπτής, προφορικής, ή προσωπικής επικοινωνίας, είτε ο κατηγορούμενος είναι κρατούμενος είτε όχι ακόμη και όταν πρόκειται να διακριβωθούν ιδιαίτερος σοβαρά εγκλήματα

Επίσης το δικαίωμα σε παράσταση με συνήγορο έχει και την αρνητική του μορφή, δηλαδή ο κατηγορούμενος μπορεί να αρνηθεί την εκπροσώπησή του από συνήγορο, πράγμα που πρέπει να καταχωρίζεται σε σχετική έκθεση πάντα στις περιπτώσεις που δεν είναι υποχρεωτική από σχετική διάταξη νόμου η παράσταση συνηγόρου. Άλλως προκύπτει απόλυτη ακυρότητα κατ' αρ., 171 παρ. 1 εδ. δ ΚΠΔ.⁴²

Οι κυρώσεις που προβλέπει ο ΚΠΔ για την παραβίαση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου (όπως αυτό της παράστασης με συνήγορο) σε συνδυασμό με τα ένδικα μέσα διασφαλίζουν ως ένα βαθμό τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και το σεβασμό σε αυτά. Ωστόσο σε κάποιες περιπτώσεις οι ρυθμίσεις του ΚΠΔ δεν

⁴² Μαργαρίτης Λάμπρος: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας . κατ'άρθρο ερμηνεία, Νομική Βιβλιοθήκη 2010 τ. 1 σελ. 418 επ.

ανταποκρίνονται στις δικαιοκρατικές εγγυήσεις που επιτάσσει η ΕΣΔΑ. Για παράδειγμα, η υποχρέωση αυτοπρόσωπης εμφάνισης του κατηγορουμένου στο ακροατήριο και η αδυναμία εκπροσώπησης από συνήγορο, με συνέπεια την ερήμην καταδίκη του από το Δικαστήριο σε κάποιες περιπτώσεις, προσκρούει στο δικαίωμα δικαστικής ακρόασης, το οποίο σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, είναι κατά κανόνα υπέρτερο της αξίωσης της Πολιτείας να εμφανίζεται αυτοπροσώπως ο κατηγορούμενος.⁴³

Στο σημείο αυτό αξίζει επίσης ν' αναφερθεί το αρ. 525 παρ. 1 του ΚΠΔ, όπως ισχύει μετά το Ν. 2865/2000 (ΦΕΚ Α'243/7.11.2000). Επί λέξει προβλέπεται ότι: « Η διαδικασία που περατώθηκε με αμετάκλητη απόφαση επαναλαμβάνεται, προς το συμφέρον του καταδικασμένου για πλημμέλημα ή κακούργημα , μόνο στις εξής περιπτώσεις... αν με απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διαπιστώνεται παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόστηκε...»

Με την ανωτέρω διάταξη η Ελλάδα προσάρμοσε τη νομοθεσία της, με σκοπό την αποτελεσματική εφαρμογή των αποφάσεων του ΕΔΔΑ, υπό την έννοια της λήψης των κατάλληλων μέτρων για την αποκατάσταση των παραβάσεων της ΕΣΔΑ. Έτσι, ο καταδικασθείς έχει πλέον το δικαίωμα να ζητήσει την επανάληψη της διαδικασίας, εφόσον η σχετική προσφυγή του ενώπιον του ΕΔΔΑ για παραβίαση του δικαιώματος παράστασης με συνήγορο ευδοκίμησε, με την έκδοση καταδικαστικής σε βάρος της Ελλάδας απόφασης.

2.2. Στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης

Στο αρ 31 παρ. 2 του ΚΠΔ ορίζεται ότι: «η προκαταρκτική εξέταση ενεργείται σύμφωνα με τα άρθρα 240 και 241. ... Έχει δικαίωμα να παρίσταται με συνήγορο, να αρνηθεί εν όλω ή εν μέρει την παροχή εξηγήσεων και να λάβει προθεσμία μέχρι σαράντα οκτώ ώρες για την παροχή τους, η οποία μπορεί να παραταθεί από εκείνον που διενεργεί την προκαταρκτική εξέταση. Επίσης έχει δικαίωμα να ζητήσει να του χορηγηθούν αντίγραφα της δικογραφίας, να προτείνει μάρτυρες προς εξέταση και να προσαγάγει άλλα Αποδεικτικά μέσα προς αντίκρουση των καταγγελλομένων σε βάρος του. Τα ως άνω δικαιώματά του μπορεί να ασκήσει είτε αυτοπροσώπως είτε

⁴³

Καρράς Α. Η αρχή της Δικαστικής Ακρόασεως στην Ποινική Δίκη, 1989 σελ. 172 επ.

εκπροσωπούμενος από συνήγορο που διορίζεται κατά το άρθρο 96 παρ. 2, εκτός αν θεωρείται αναγκαία η αυτοπρόσωπη εμφάνισή του, κατά την κρίση εκείνου που διενεργεί την προκαταρκτική εξέταση. Αυτός που ενεργεί την προκαταρκτική εξέταση υποχρεούται να ενημερώσει προηγουμένως τον εξεταζόμενο για τα παραπάνω δικαιώματά του. Οι διατάξεις του άρθρου 273 παρ. 1 περιπτώσεις γ', δ' και ε' εφαρμόζονται αναλόγως. Προηγούμενη έγγραφη εξέταση του προσώπου αυτού που έγινε ενόρκως ή χωρίς τη δυνατότητα παράστασης με συνήγορο δεν μπορεί να αποτελέσει μέρος της δικογραφίας, αλλά παραμένει στο αρχείο της εισαγγελίας.

Ο «κατηγορούμενος» ή ορθότερα ο «ύποπτος», λοιπόν, από το στάδιο ακόμη της προκαταρκτικής εξέτασης έχει το δικαίωμα να παρασταθεί με συνήγορο. Ο συνήγορος ως αντιπρόσωπός του μπορεί αντί αυτού ν' ασκήσει μία σειρά δικαιωμάτων όπως να ζητήσει αντίγραφα της δικογραφίας, να προτείνει μάρτυρες προς εξέταση και να προσάγει αποδεικτικά μέσα, να υποβάλει υπόμνημα παροχής εξηγήσεων. Τα δικαιώματα αυτά μπορεί να τα ασκήσει ακόμη και χωρίς την παρουσία του υπόπτου, εκτός εάν αυτό κριθεί αναγκαίο από εκείνον που διενεργεί την προκαταρκτική εξέταση. Επίσης, ο ανακριτικός υπάλληλος έχει υποχρέωση ενημέρωσης του υπόπτου για το δικαίωμά του αυτό.

Όπως σαφώς προβλέπεται στην ανωτέρω διάταξη, στην περίπτωση που δεν τηρηθούν τα ανωτέρω και δεν δοθεί η δυνατότητα παράστασης με συνήγορο ή δεν ενημερωθεί καν ο ύποπτος για τη δυνατότητα αυτή και ακολούθως εξεταστεί, η κατάθεσή του δεν μπορεί να αποτελέσει μέρος της δικογραφίας.

Από τα ανωτέρω καθίσταται σαφές ότι ο ΚΠΔ παρέχει ακόμη και στο πρώτο αυτό στάδιο της ποινικής διαδικασίας, το δικαίωμα του συνηγόρου υπεράσπισης, διασφαλίζοντας έτσι την αρχή της δίκαιης δίκης. Τούτο είναι βεβαίως απαραίτητο, γιατί ακόμη και κατά το στάδιο αυτό συλλέγονται αποδεικτικά στοιχεία, τα οποία στη συνέχεια μπορεί να θεμελιώσουν την κίνηση της ποινικής δίωξης σε βάρος του υπόπτου ή ακόμη και την ενοχή του στο πλαίσιο της κυρίας διαδικασίας.

2.3. Στο στάδιο της ποινικής προδικασίας και της κυρίας διαδικασίας

Το αρ. 100 του ΚΠΔ. ορίζει: «ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα στην απολογία του και σε κάθε εξέτασή του, ακόμη και σε αυτή που γίνεται σε αναπαράσταση με μάρτυρες ή άλλους κατηγορουμένους, να παρίσταται με συνήγορο. Γι' αυτό το σκοπό προσκαλείται εικοσιτέσσερις ώρες πριν από κάθε ανακριτική ενέργεια.»

Η διάταξη αυτή ισχύει και για τους ανηλίκους ύστερα από την κύρωση διά του Ν. 2101/1992, της από 26.1.1990 διεθνούς Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του παιδιού.⁴⁴ Ειδικότερα, προβλέπεται ότι «κάθε παιδί, ήτοι άτομο κάτω των 18 ετών, ύποπτο ή κατηγορούμενο για παράβαση του ποινικού νόμου έχει το δικαίωμα να ενημερώνεται χωρίς καθυστέρηση και απευθείας για τις εναντίον του κατηγορίες ή, κατά περίπτωση, μέσω των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του και να έχει νομική ή οποιαδήποτε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση για την προετοιμασία και την παρουσίαση της υπεράσπισής του».

Για να γίνουν όμως πράξη τα ανωτέρω και να μην μείνουν στην σφαίρα της θεωρίας, ο νόμος όρισε κάποιες ασφαλιστικές δικλίδες για την εφαρμογή του δικαιώματος αυτού. Η προηγούμενη πρόσκληση του κατηγορούμενου εντός τουλάχιστον 24 ωρών πριν από κάθε ανακριτική ενέργεια έχει ως σκοπό να παρέχεται στον κατηγορούμενο ο ελάχιστος αναγκαίος χρόνος για την εύρεση δικηγόρου και την προετοιμασία της υπεράσπισής του μαζί με αυτόν. Στη συνέχεια ο συνήγορος μπορεί είτε να υποβάλει παρατηρήσεις κατά τη διενέργεια των ανακριτικών πράξεων, είτε να ζητήσει από τον ανακριτή να υποβληθεί συγκεκριμένη ερώτηση στον κατηγορούμενο, χωρίς, ωστόσο, να έχει τη δυνατότητα να διακόπτει την απάντηση του κατηγορουμένου ή να απαντά εκείνος για λογαριασμό του.⁴⁵

Η παρουσία του δικηγόρου κατά τη διαδικασία της λήψης της απολογίας του κατηγορουμένου- εντολέα του, εξαντλείται στη διασφάλιση των συμφερόντων του τελευταίου από τυχόν καταστρατήγηση των δικαιωμάτων του εκ μέρους του ανακρίνοντος.⁴⁶ Προς τούτο μπορεί να υποβάλει παρατηρήσεις μετά την απάντηση

⁴⁴ Μαργαρίτης Λάμπρος: ό.π. σελ. 418 επ.

⁴⁵ Α. Καρράς Επίτομη ερμηνεία, .ό.π. σελ 293

⁴⁶ Ό.π. σελ. 418 επ.

του κατηγορουμένου, πχ όταν ο ανακριτής αλλοιώνει το νόημα μίας απάντησης του κατηγορουμένου.⁴⁷

Εάν παραχθεί αποδεικτικό μέσο από την επικοινωνία συνηγόρου-κατηγορουμένου, όπως λ.χ. κάποιο στοιχείο που προκύπτει από κατ' ιδίαν συνομιλίες κατά τη διάρκεια της απολογίας του κατηγορουμένου, οι οποίες δεν αποτελούν απολογία αλλά συνεννόηση επί των σημείων της υπεράσπισης, τούτο απαγορεύεται να χρησιμοποιηθεί ως αποδεικτικό μέσο στο δικαστήριο. Σε διαφορετική περίπτωση δημιουργείται απόλυτη ακυρότητα, κατ' ά. 171 ΚΠΔ.

Περαιτέρω, ο συνήγορος στην επ' ακροατηρίω διαδικασία, σύμφωνα με τη διάταξη 333 παρ. 2 ΚΠΔ έχει το δικαίωμα κατόπιν αδείας του Δικαστηρίου να υποβάλει ερωτήσεις στους εξεταζόμενους μάρτυρες, πραγματογνώμονες ή τεχνικούς συμβούλους. Ο συνήγορος έχει επίσης το δικαίωμα να υποβάλει αιτήσεις ή ενστάσεις για οποιοδήποτε θέμα αφορά την υπόθεση που συζητείται, δηλαδή έχει το δικαίωμα αποδείξεως αφού δικαιούται να ζητήσει την εξέταση από το δικαστήριο οποιοδήποτε αποδεικτικού μέσου.

Ακόμη, σύμφωνα με το 357 παρ. 3 ΚΠΔ ο συνήγορος έχει το δικαίωμα να κάνει απευθείας στον μάρτυρα ή τον πραγματογνώμονα ή τον τεχνικό σύμβουλο ερωτήσεις προς διερεύνηση της αλήθειας.

Μετά την εξέταση του μάρτυρα ο συνήγορος έχει το δικαίωμα να αναφέρει εναντίον της μαρτυρίας οτιδήποτε συντείνει στην ανακάλυψη της αλήθειας (αρ. 358 ΚΠΔ)

Όταν τελειώσει η αποδεικτική διαδικασία και αφού αγορεύσουν κατά σειρά ο εισαγγελέας, ο πολιτικώς ενάγων και ο αστικώς υπεύθυνος ο, ο εισαγγελέας δίνει το λόγο τελευταία στον κατηγορούμενο ή το συνήγορό του.

Η αγόρευση είναι κορυφαία στιγμή του συνηγόρου και κρίνεται γι' αυτήν χωρίς να παραγνωρίζεται ο ρόλος του στην αποδεικτική διαδικασία.

Στην αγόρευση έχει ως στόχο να επηρεάσει τους δικαστές και απευθύνεται σε αυτούς προς όφελος του κατηγορουμένου που υπερασπίζεται. Με αυτήν, αντικρούει όλα τα

⁴⁷

αποδεικτικά στοιχεία που προέκυψαν εις βάρος του κατηγορουμένου. Ο συνήγορος στην αγόρευση δεν θα πρέπει να διαστρεβλώνει το αποδεικτικό υλικό ούτε το περιεχόμενο των καταθέσεων. Οφείλει όμως να επισημάνει τα κενά που υπάρχουν σε μία μαρτυρική κατάθεση καθώς και να κάνει προσθήκες επ' αυτής για να οδηγηθεί στην υπεράσπιση του εντολέα του.

2.4. Στα στάδια της κατ' έφεση και κατ' αναίρεση διαδικασίας

Σπουδαίας σημασίας θεωρείται η απόφαση 9/2002 ΟΛΑΠ⁴⁸, η οποία με επίκληση της νομολογίας του ΕΔΔΑ σε σειρά υποθέσεων όπως αυτή του Krombach κατά Γαλλίας⁴⁹, εξάγει το πρωτείο της δικαστικής ακροάσεως και της υπεράσπισης του κατηγορουμένου έναντι του κρατικού συμφέροντος της αυτοπρόσωπης εμφάνισης του τελευταίου και της υποβολής του στην εκτέλεση της ποινής ή άλλων μέτρων στέρησης της προσωπικής ελευθερίας. Ειδικότερα δε έκρινε ως ανίσχυρη την διάταξη του αρ. 501 παρ. 3 ΚΠΔ (προ της τροποποίησής με τον Ν. 3160/2003) κατά το μέρος που αυτή εξαρτούσε την διά συνηγόρου εκπροσώπηση του εκκαλούντος στην δίκη από τη συνδρομή ανώτερης βίας που τον εμποδίζει να εμφανιστεί αυτοπροσώπως. Η ανάγνωση του σκεπτικού της ως άνω απόφασης μας οδηγεί στα εξής συμπεράσματα:

α) Στην κατ' έφεση δίκη η εκπροσώπηση επί κακουργημάτων πρέπει να επιτρέπεται υπό αυτές τις προϋποθέσεις που προβλέπεται για τα πλημμελήματα. Αυτό επιβάλλεται από το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως του κατηγορουμένου που είναι υπέρτερο του κρατικού συμφέροντος της αυτοπρόσωπης εμφάνισης του ίδιου.

β) Στην πρωτοβάθμια δίκη επί κακουργημάτων, ο μη αυτοπροσώπως εμφανιζόμενος κατηγορούμενος δεν στερείται δικαστικής ακροάσεως, αφού η δίκη δεν διεξάγεται ερήμην του, αλλά αναστέλλεται μέχρι τη σύλληψή του.

Θα μπορούσε επίσης να γίνει δεκτό ότι η εκπροσώπηση του κατηγορουμένου είναι δυνατή στις περιπτώσεις που ο συνήγορός του πρόκειται να αναπτύξει αμιγώς νομικούς ισχυρισμούς, η κρίση επί των οποίων προηγείται δικονομικώς της κατ'

⁴⁸ ΝοΒ. 51 (2003) σελ. 92 με παρατηρήσεις Χρ. Αργυρόπουλου.

⁴⁹ Δίκη 31 (2000) σελ. 679 επ. με παρατηρήσεις Ελ. Θεοδώρου

ουσίαν εκδίκαση της υπόθεσης, όπως πχ. καθ' ύλην αναρμοδιότητα, δεδικασμένο, παραγραφή κ.ο.κ.⁵⁰

Ενώπιον του Αρείου Πάγου ο διάδικος παρίσταται με συνήγορο ή εκπροσωπείται από συνήγορο, νομίμως εξουσιοδοτημένο προς τούτο. Η παράσταση με συνήγορο στον Άρειο Πάγο είναι υποχρεωτική ειδάλλως η αίτηση θεωρείται ανυποστήρικτη.⁵¹

Σύμφωνα με την απόφαση 738/2010 ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι «ο αναιρεσείων πρέπει απαραίτητως να παρίσταται μετά η διά συνηγόρου, λόγω τις εξετάσεως νομικών και μόνο ζητημάτων, δι' ο και η αυτοπροσώπως, άνευ συνηγόρου εμφάνιση του αναιρεσείοντος θεωρείται ως μη παράσταση και η αναίρεση απορρίπτεται ως ανυποστήρικτη, κατ' άρθρο 514 στοιχ. α' Κ.Π.Δ., χωρίς αυτό να αντίκειται εις το άρθρο 20 του Συντάγματος και εις το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ εφ' όσον διατηρείται το δικαίωμα του κατηγορουμένου να ζητήσει διορισμό συνηγόρου εάν δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τα έξοδα πληρωμής της αμοιβής. Στην προκειμένη περίπτωση ο αναιρεσείων ενεφανίσθη ενώπιον του Δικαστηρίου τούτου, κατά την εκφώνηση της υποθέσεως εις την αρχή της παρούσης αναφερομένη συνεδρίαση, αυτοπροσώπως, χωρίς συνήγορο και συνεπώς η κρινομένη αίτηση αναιρέσεώς του πρέπει να απορριφθεί, επιβληθούν δε εις αυτόν τα δικαστικά έξοδα (άρθρο 583 § 1 ΚΠΔ)»⁵²

3. Η επανάληψη διαδικασίας μετά από διαπίστωση παραβίασης δικαιώματος του κατηγορουμένου από το ΕΔΔΑ

Όπως προαναφέρθηκε, στο αρ. 525 παρ. 1 του ΚΠΔ προβλέπεται ως λόγος επανάληψης της διαδικασίας η έκδοση καταδικαστικής σε βάρος της χώρας μας απόφασης από το ΕΔΔΑ. Η Ελλάδα προσαρμόστηκε έτσι στην αποτελεσματική εφαρμογή των αποφάσεων του ΕΔΔΑ όσον αφορά την αποκατάσταση των παραβάσεων της ΕΣΔΑ.

Στην αιτιολογική έκθεση της σχετικής τροπολογίας από τον Υπουργό Δικαιοσύνης αναφέρεται το εξής: « Η ελληνική κυβέρνηση, στην προσπάθειά της για πληρέστερη

⁵⁰

⁵¹ Βλ. 399/2010 ΑΠ

⁵²

http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=B4Z37GBB5ZQ7627SGN1KS2RPMVI6J&apof=738_2010

κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων, όπως αυτά περιέχονται στην ΕΣΔΑ, έρχεται να καλύψει ένα κενό που υπάρχει στο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο. Πρέπει να σημειωθεί ότι μία απόφαση του ΕΔΔΑ δεν ανατρέπει το δεδικασμένο... Η έλλειψη αυτή αποτέλεσε αντικείμενο κριτικής από πλευράς του Συμβουλίου της Ευρώπης»⁵³

Βάσει των ανωτέρω γίνεται φανερό πως ο σκοπός της επανάληψης της διαδικασίας στις ως άνω περιπτώσεις συνίσταται στην αποκατάσταση της παραβίασης του αντίστοιχου δικαιώματος και του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας. Το δικαστήριο που θα επαναλάβει την διαδικασία είναι κατ' αρχάς υποχρεωμένο να λάβει όποιο μέτρο κρίνει πρόσφορο για να αποκαταστήσει τη βλάβη που υπέστη ο κατηγορούμενος, πχ. να προβεί στον άμεσο υποχρεωτικό διορισμό συνηγόρου υπεράσπισης και να προχωρήσει στην εκ νέου εξέταση της υπόθεσης.⁵⁴

B. Ειδικότερα: Οι εκφάνσεις του δικαιώματος παράστασης με συνήγορο ως συστατικό στοιχείου της δίκαιης δίκης

1. Ο υποχρεωτικός ή αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου

⁵³ www.parliament.gr, αιτιολογική έκθεση Ν. 2865/2000

⁵⁴ Αναγνωστόπουλος Ηλίας, Η παραβίαση του Δικαιώματος της Δίκαιης Δίκης, Ποινικά Χρονικά ΝΔ/2004 σελ. 5 επ.

Οι περιπτώσεις αυτεπάγγελτου διορισμού συνηγόρου στη χώρα μας είναι ρητά περιορισμένες από το νόμο. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου χωρεί μόνο όταν: α) ο κατηγορούμενος εμφανιστεί και αποχωρήσει λόγω σοβαρής διαταραχής της υγείας ή άλλων λόγων και η δίκη αφορά κακούργημα (άρθρο 344 και 348 ΚΠΔ), β) τεθεί ζήτημα υποβολής του κατηγορουμένου σε ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη (άρθρο 200 ΚΠΔ), γ) ο κατηγορούμενος ζητήσει ρητά από τον ανακριτή τον διορισμό συνηγόρου (άρθρο 100 § 3 ΚΠΔ), δ) ο συλληφθείς- κατηγορούμενος για αυτόφωρα πλημμελήματα υποβάλει αίτηση στο αρμόδιο δικαστήριο (άρθρο 423 ΚΠΔ), ε) ο κατηγορούμενος ζητήσει διορισμό συνηγόρου στη συζήτηση για την αιτηθείσα έκδοσή του (άρθρο 448 § 1 εδ. β' ΚΠΔ), και τέλος στ) ο κατηγορούμενος δικάζεται για μία ή περισσότερες κακουργηματικές πράξεις και δεν έχει συνήγορο (άρθρα 340 § 1, 376 και 40

Επίσης, σύμφωνα με τον Ν. 3226/2004, αυτεπαγγέλτως διορίζεται συνήγορος όταν:

α) ο κατηγορούμενος βαρύνεται για κακουργηματικές πράξεις, τόσο κατά το στάδιο της ανάκρισης όσο και κατά τη συζήτηση της υπόθεσης στο ακροατήριο,

β) ο κατηγορούμενος φέρεται να διέπραξε πλημμελήματα που ανήκουν στην αρμοδιότητα του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου για τα οποία ο νόμος προβλέπει ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι (6) μηνών, κατά τη συζήτηση της υπόθεσης στο ακροατήριο,

γ) για εφέσεις κατά αποφάσεων του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων, Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου, Τριμελούς Πλημμελειοδικείου και για παράσταση κατά την εκδίκαση αυτών ενώπιον του Δευτεροβάθμιου Δικαστηρίου εφόσον πρωτοδίκως έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον έξι μηνών,

δ) για αναιρέσεις κατά αποφάσεων των ως άνω δικαστηρίων και αποφάσεων του Μ.Ο.Δ., του Πενταμελούς Εφετείου και του τριμελούς εφετείου Πλημμελημάτων, εφόσον έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον ενός έτους

ε) για αιτήσεις επανάληψης της διαδικασίας, εφόσον έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον έξι μηνών,

στ) για σύνταξη και υποβολή έγκλησης καθώς και παράσταση πολιτικής αγωγής σε κάθε βαθμό σε θύματα βασανιστηρίων και άλλων προσβολών της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρα 137^A και 137^B ΠΚ), διακρίσεων και παραβιάσεων της ίσης μεταχείρισης, εγκλημάτων κατά της ζωής, κατά της προσωπικής ελευθερίας, οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, κατά της ιδιοκτησίας και των περιουσιακών δικαιωμάτων, σωματικών βλαβών και εγκλημάτων σχετικών με το γάμο και την οικογένεια.

Από τα ανωτέρω καθίσταται εμφανές ότι, όταν κάποιος κατηγορείται για κακούργημα ή εμπίπτει σε κάποια από τις υπόλοιπες ως άνω περιπτώσεις, η ελληνική πολιτεία έχει πλέον κρίνει ότι σε τόσο σοβαρές υποθέσεις η παράσταση συνηγόρου είναι υποχρεωτική προς το συμφέρον της ορθής απονομής δικαιοσύνης. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο έχει θεσπιστεί απαρέγκλιτα ο αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου, όχι μόνο δηλαδή όταν ο κατηγορούμενος δεν διαθέτει την οικονομική δυνατότητα για την πρόσληψη συνηγόρου, αλλά ακόμη και όταν δεν έχει ζητήσει τον διορισμό συνηγόρου ή δεν επιθυμεί καν την υπεράσπισή του με συνήγορο. Στις περιπτώσεις αυτές η παρουσία του συνηγόρου κρίνεται επιβεβλημένη, επειδή θεωρείται ότι η ενεργός συμμετοχή του στην ακροαματική διαδικασία συμβάλλει ουσιωδώς στην προάσπιση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου καθώς και στην αποφυγή μιας ενδεχόμενης δικαστικής πλάνης που θα προσέβαλε καίρια το κύρος της δικαιοσύνης.

Η χρονική διάρκεια της ιδιότητας του διοριζόμενου συνηγόρου από το δικαστή διαρκεί όσο και η ιδιότητα του κατηγορουμένου. Κατά συνέπεια, ο διορισμός ισχύει και κατά την άσκηση των ενδίκων μέσων μέχρι και την έκδοση της αμετάκλητης απόφασης αλλά όχι και για την εξαιρετική περίπτωση της επανάληψης της διαδικασίας. (αρ. 525 επ ΚΠΔ).⁵⁵

Επιπρόσθετα, ο συνήγορος υπεράσπισης μπορεί να ζητήσει τη διενέργεια ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης, ακόμη και αν ο πελάτης του ισχυρίζεται ότι έχει

⁵⁵ Βλ. επίσης αρ. 7 παρ. 6 Ν. 3226/2004 « ο διορισμός ισχύει μέχρι την οριστική περάτωση της δίκης ή της διαδικαστικής ενέργειας στον ίδιο βαθμό δικαιοδοσίας καθώς και για την άσκηση ενδίκου μέσου».

σώας τας φρένας. Επίσης μπορεί να προβάλει τον ισχυρισμό ότι ο δράστης (πχ. ενός κακουργήματος) δεν είναι ο κατηγορούμενος παρά την ομολογία του ίδιου⁵⁶.

Επίσης ο Άρειος Πάγος με την απόφαση 9/2009⁵⁷ έκρινε πως κατηγορούμενος-εγκαλών έχει δικαίωμα να εκπροσωπηθεί από συνήγορο κατά την εκδίκαση της εφέσεώς του και όταν ακόμη η απουσία του είναι ηθελημένη και αδικαιολόγητη. Ειδικότερα, από το αιτιολογικό της ως άνω απόφασης σαφώς προκύπτει η επίδραση της νομολογίας του ΕΔΔΑ, αφού ο Άρειος Πάγος αποφάνθηκε ότι: Από τις υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις της Ε.Σ.Δ.Α. του άρθρου 6 παρ. 1, που αναγνωρίζεται στον κατηγορούμενο δικαίωμα για δίκαιη δίκη και της παρ. 3 περ. γ' του ίδιου άρθρου που προβλέπεται ειδικότερα ότι κάθε κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να υπερασπίσει ο ίδιος τον εαυτό του ή να αναθέσει την υπεράσπιση του σε συνήγορο της επιλογής του, όπως ερμηνεύτηκαν από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), συνάγεται καταρχήν ότι το συστατικό της δίκαιης δίκης δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως του κατηγορουμένου, σε συνδυασμό με το δικαίωμα του να έχει συνήγορο υπερασπίσεως, περιλαμβάνει και το δικαίωμα του να εκπροσωπηθεί από πληρεξούσιο δικηγόρο, αν δεν επιθυμεί να εμφανιστεί αυτοπροσώπως. Ο εθνικός νομοθέτης δεν δικαιούται να τιμωρεί τον κατηγορούμενο με την αποστέρηση του δικαιώματος υπερασπίσεώς του με συνήγορο και όταν ακόμη η απουσία του είναι ηθελημένη και αδικαιολόγητη.

Τέλος, ο Άρειος Πάγος με την απόφαση 724/1992 έκρινε πως διάταξη του άρθρου 513 § 3 ΚΠΔ, κατά την οποία οι διάδικοι παρίστανται κατά την ενώπιον του Αρείου Πάγου συζήτηση δια συνηγόρου, δεν αντίκειται στο άρθρο 6 § 3 εδ. γ της Σύμβασης της Ρώμης. Το άρθρο 6 § 3 εδ. γ της Σύμβασης της Ρώμης αναφέρεται σε υπεράσπιση έναντι κατηγορίας και εφαρμόζεται όταν κρίνεται σε πρώτο ή σε δεύτερο βαθμό η ενοχή και η ποινή του κατηγορουμένου και όχι όταν ελέγχεται μόνο η νομική ορθότητα της απόφασης βάσει ορισμένων αναιρετικών λόγων.⁵⁸

⁵⁶

Τσιλώνη Βικτώρια , όπως παραπέμπειΚ. Γαρδίκας σελ. 16 ΠοινΧρονΝΗ/2008σελ. 758 επ.

⁵⁷

www.areiospagos.gr

⁵⁸

Ολομ. ΑΠ 724/1992

2. Το δικαίωμα στην παροχή δωρεάν νομικής βοήθειας (ευεργέτημα πενίας)

Το ζήτημα της παροχής νομικής συνδρομής σε άτομα άπορα και ευάλωτα, προκειμένου να διασφαλίζεται η κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους σε ένα σύγχρονο Κράτος Δικαίου αποτελεί ειδικότερη όψη του δικαιώματος ακροάσεως κατ' ά. 20 του Συντ. και του δικαιώματος σε συνήγορο. Μάλιστα, στη διάταξη του ά. 6 παρ. 3γ) ΕΣΔΑ προβλέπεται ρητά ότι αν ο κατηγορούμενος δεν διαθέτει επαρκή μέσα προκειμένου να πληρώσει συνήγορο, θα πρέπει να του παρασχεθεί δωρεάν, «όταν τούτο ενδείκνυται υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης».

Στη σχετική με το ανωτέρω ζήτημα νομολογία του ΕΔΔΑ⁵⁹ παγιώθηκε η αντίληψη ότι το δικαίωμα του οικονομικά αδύναμου κατηγορουμένου να τύχει δωρεάν υπεράσπισης από συνήγορο συνιστά συστατικό στοιχείο της δίκαιης δίκης., αφού συνεκτιμηθεί η σοβαρότητα του εγκλήματος για το οποίο εκκρεμεί κατηγορία.⁶⁰

Οικονομική αδυναμία συντρέχει, όταν για λόγους οικονομικούς στερείται το πρόσωπο το δικαίωμα πρόσβασης σε ένα δικαστήριο. Ειδικότερα, δεν απαιτείται να υπάρχει ειδικός θεσμός ευεργετήματος της πενίας. Αρκεί να κριθεί από το δικαστήριο που θα κρίνει περί της παραβίασης ότι παρασχέθηκε το δικαίωμα πρόσβασης του κατηγορουμένου στη δικαιοσύνη.⁶¹

Υποχρέωση για παροχή δωρεάν νομική βοήθειας υφίσταται πάντοτε όταν η παρουσία του συνηγόρου υπεράσπισης είναι υποχρεωτική σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ενώ δεν εξαλείφεται αυτόματα, όταν αναγνωρίζεται στον κατηγορούμενο η (θεωρητική) δυνατότητα να υποστηρίξει ο ίδιος τον εαυτό του.

Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ το αν και πότε επιβάλλεται η δωρεάν παροχή νομικής βοήθειας για το συμφέρον της δικαιοσύνης κρίνεται *in concreto* και ανάλογα με το

⁵⁹ Perks and others κατά Ηνωμένου βασιλείου 12-10-1999 παρ. 76, Οι αποφάσεις ποινικού ενδιαφέροντος της του ΕΔΔΑ ΠοινΔικ.2000 κ.ο.κ.

⁶⁰ Συμεωνίδης Δημήτριος, Ποινικός Λόγος Άρθρα-Μελέτες-Νομικά ζητήματα 4/2004σελ . 1486 επ.

⁶¹ Σαρμάς Ιωάννης , Εθνική Σχολή Δικαστών, Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην ερμηνεία και την εφαρμογή του ελληνικού Δικαίου, Αντ. Σάκκουλας Αθήνα Κομοτηνή 2002 σελ146

βαθμό δυνατότητας υπεράσπισης του κατηγορουμένου αφ' εαυτού του. Αυτό βέβαια δεν αποκλείει τη δυνατότητα να κληθεί ο κατηγορούμενος κάποια στιγμή στο μέλλον κι εφόσον έχει την οικονομική δυνατότητα, να καταβάλει τα έξοδα της εκπροσώπησής του.⁶²

Η αναφορά περί του ότι το ευεργέτημα της πενίας δίδεται «όταν τούτο ενδείκνυται υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης» επιχειρήθηκε να προσδιοριστεί σε σειρά αποφάσεων του ΕΔΔΑ. Στην απόφαση Monnell & Morris της 2.3.87 (παρ. 67) κρίθηκε πως δεν έπρεπε να δοθεί το ευεργέτημα καθώς ο κατηγορούμενος δεν είχε σοβαρή πιθανότητα επιτυχίας σε έφεση που άσκησε και ως εκ τούτου δεν του δόθηκε το συγκεκριμένο δικαίωμα. Με την απόφαση Quaranta της 24.5.91 (παρ. 32-37), το δικαστήριο, εμφανώς ελαστικότερο διατύπωσε τρία κριτήρια, με βάση τα οποία θα πρέπει να παρέχεται το συγκεκριμένο δικαίωμα στον κατηγορούμενο:

α) Η βαρύτητα της παραβάσεως και της επαπειλούμενης ποινής. β) Οι δυσχέρειες της υπόθεσης και οι περαιτέρω επιπτώσεις στον κατηγορούμενο (πχ αναστολή). γ) Η προσωπικότητα του κατηγορούμενου

Η Ελλάδα είναι από τις χώρες που έχει καταδικαστεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για αθέτηση της υποχρέωσης δωρεάν παροχής νομικής βοήθειας σε μη διαθέτοντα επαρκή οικονομικά μέσα κατηγορούμενο.⁶³ Πιο συγκεκριμένα, στην εν λόγω περίπτωση ο προσφεύγων συνελήφθη στο αεροδρόμιο της Αθήνας για μεταφορά ναρκωτικών και αφού κινήθηκε ποινική διαδικασία σε βάρος του το 1991 κρίθηκε ένοχος από το Τριμελές Εφετείο Αθηνών και καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη, ενώ στη συνέχεια άσκησε έφεση και το εφετείο τον καταδίκασε σε δωδεκαετή κάθειρξη. Ο προσφεύγων ζήτησε αναίρεση κατά της πιο πάνω απόφασης στις 4 Απριλίου του 1994 με την οποία επικαλούνταν την οικονομική του κατάσταση και η οποία απορρίφθηκε, ενώ ο αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου στις 23/02/1995 βεβαίωσε πως ο νόμος δεν υποχρεώνει σε καμία περίπτωση τα δικαστήρια να διορίζουν δικηγόρο, έτσι ώστε οι κατηγορούμενοι που υποβάλλουν αίτηση αναιρέσεως να τυγχάνουν παραστάσεως δικηγόρου. Συνεπώς ακόμη και αν ο προσφεύγων είχε

⁶² Ανδρουλάκης Ιωάννης, Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας 2000 σελ.51 επ.

⁶³ Ποιν. Χρον. ΜΘ'(1999) σελ 79 επ. (υπόθεση Twalib)

υποβάλει το αίτημα αυτό ο Άρειος Πάγος δεν θα υποχρεούνται ν' ανταποκριθεί. Ως εκ τούτου δεν δόθηκε νομική υποστήριξη στον αιτούντα για την άσκηση αναίρεσης κατά της καταδικαστικής σε βάρος του απόφασης.

Στη συγκεκριμένη απόφαση, αν και το ΕΔΔΑ επαναβεβαίωσε το κατ' αρχήν εθνικό περιθώριο εκτίμησης για τη διαμόρφωση της σχετικής νομοθεσίας, έκρινε πως το «συμφέρον της δικαιοσύνης» επέβαλε την παροχή νομικής βοήθειας, δεδομένου του ύψους της ποινής που καταδικάστηκε ο κατηγορούμενος (12 έτη) και της σοβαρότητας του εγκλήματος (ναρκωτικά). Αναγνώρισε την δυσχερή οικονομική θέση του αιτούντα και το γεγονός ότι έκανε την αίτηση όντας φυλακισμένος. Επίσης, το δικαστήριο οδηγήθηκε στην ως άνω κρίση και με δεδομένο ότι ο προσφεύγων δεν ήταν Έλληνας, με αποτέλεσμα να μην γνωρίζει και να μην μπορεί να συμβουλευτεί επαρκώς για τις διαδικασίες που πρέπει να τηρηθούν σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο.

Ας σημειωθεί ότι το αρ. 513 παρ 3δ' ΚΠΔ καθιστά υποχρεωτική την παράσταση με συνήγορο ενώπιον του Αρείου Πάγου. Στη δίκη ενώπιον του ευρωπαϊκού Δικαστηρίου η ελληνική πλευρά δεν έπεισε με το επιχείρημα ότι προβλέπεται δυνατότητα δωρεάν νομικής βοήθειας σε όποιον δεν έχει τη οικονομική δυνατότητα για αυτά, ενώ δεν παρέσχε συγκεκριμένα παραδείγματα, έτσι ώστε να αποδείξει ότι ο συγκεκριμένος θεσμός λειτουργεί στην πράξη και δεν είναι μία ανεφάρμοστη δυνατότητα. Έτσι το Δικαστήριο καταδίκασε την Ελλάδα για παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ σε συνδυασμό με το αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.⁶⁴

Συνοψίζοντας, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως ο θεσμός της υποχρεωτικής παράστασης με συνήγορο και ο θεσμός του ευεργετήματος της πενίας συνδέονται. Όταν ο κατηγορούμενος είναι άπορος υφίσταται υποχρέωση του δικαστηρίου να του παράσχει νομική υποστήριξη βάσει του θεσμού του ευεργετήματος της πενίας είτε είναι υποχρεωτική η παράσταση συνηγόρου στην συγκεκριμένη υπόθεση (σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο) είτε όχι. Ο θεσμός της υποχρεωτικής παράστασης συνηγόρου είναι ειδικότερος από τον θεσμό του ευεργετήματος της πενίας, καλύπτοντας τις περιπτώσεις που σύμφωνα με τον ΚΠΔ κρίνεται υποχρεωτική η εκπροσώπηση του κατηγορουμένου από συνήγορο υπεράσπισης έστω και αν αυτός δεν είναι άπορος.

⁶⁴

Ανδρουλάκης Ιωάννης ό.π. σελ.51 επ.

3. Επί του δικαιώματος αναβολής ή διακοπής της δίκης

Όπως ήδη επισημάνθηκε, ακόμη και στην περίπτωση που ο ίδιος ο κατηγορούμενος αντιτίθεται στο αίτημα του συνηγόρου υπεράσπισης για αναβολή ή διακοπή της δίκης κατ' αρ. 349 ΚΠΔ, ο συνήγορος προκειμένου να εκπληρώσει τα καθήκοντά του (καθώς έχει ελάχιστο χρόνο στη διάθεσή του για την μελέτη της δικογραφίας) οφείλει να υποβάλει στο δικαστήριο αίτημα αναβολής ή διακοπής της δίκης. Το αίτημα λοιπόν αυτό θα πρέπει να υποβάλλεται, ανεξάρτητα από την γνώμη του κατηγορουμένου (ο οποίος το πιθανότερο αδημονεί να τελειώσει η ακροαματική διαδικασία) . Η τυχόν αντίθεση του κατηγορουμένου στην γνώμη του συνηγόρου για συνέχιση της δίκης, οδηγεί ουσιαστικά στην αυτοκατάργηση του θεσμού του αυτεπαγγέλτως διοριζόμενου συνηγόρου και έτσι δημιουργείται πρόβλημα στην εκπροσώπηση του κατηγορουμένου, όπου αυτή είναι υποχρεωτικό σύμφωνα με το νόμο.

Με βάση τα προεκτεθέντα το αρμόδιο δικαστήριο θα πρέπει να συναινεί στο δικαίωμα του συνηγόρου για τη χορήγηση αναβολής ή έστω διακοπής της δίκης ακόμη και σε περίπτωση αντίθεσης του κατηγορουμένου.

Ως προς τη δυνατότητα του δικαστηρίου να μη χορηγήσει αναβολή της δίκης, αλλά κάποιο ηπιότερο μέσο, το αρ. 349 ΚΠΔ προβλέπει υποκατάστατα της αναβολής της δίκης⁶⁵, όπως η διακοπή της δίκης. Η διαφορά με την αναβολή της δίκης είναι ότι στην περίπτωση της διακοπής η υπόθεση προσδιορίζεται σε κάποια άλλη κοντινή δικάσιμο, πιθανόν την επόμενη ή μεθεπόμενη μέρα.⁶⁶ Αναφορικά με το χρόνο που θα πρέπει να παρέχεται στο συνήγορο για τη μελέτη της δικογραφίας, ο συνήγορος μπορεί να υποβάλει αίτημα στο Δικαστήριο για προθεσμία, η οποία σε καμία

⁶⁵ Τσιλώνη Βικτώρια, ό.π. 758 επ.

⁶⁶ Τσιλώνη Βικτώρια, ό.π.. όπως παραπέμπει σε Παπαδαμάκη Αδάμ

περίπτωση δεν μπορεί να είναι μικρότερη από τρεις ημέρες. (340 παρ. 1 εδ. γ΄ και δ΄ΚΠΔ.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι η Ολομέλεια των Προέδρων των Δικηγορικών συλλόγων της Ελλάδας αποφάσισε στις 15-06-2006 ότι δεν επιτρέπεται παράσταση του συνηγόρου σε περίπτωση διακοπής της συνεδρίασης του Δικαστηρίου, όταν η διακοπή αφορά υποθέσεις αρμοδιότητας μονομελούς και τριμελούς πλημμελειοδικείου, χάριν της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και της προάσπισης του λειτουργήματος.⁶⁷ Διαφοροποίηση υπάρχει στην αρμοδιότητα του εφετείου, όπου ο συνήγορος επιτρέπεται να παρασταθεί ξανά σε μία επόμενη συνεδρίαση σε μεταγενέστερη μέρα της αρχικής συζήτησης.⁶⁸ Συνακόλουθα, δεν επιτρέπεται καταρχάς η άσκηση των υπερασπιστικών καθηκόντων του συνηγόρου σε περίπτωση που η συνεδρίαση διακόπτεται για δεύτερη φορά και ορίζεται ως συνέχειά της μία τρίτη μέρα, πράγμα που γίνεται ιδιαίτερος συχνά στην πράξη, ιδίως στα εφετεία.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το προαναφερθέν κώλυμα δεν πρέπει να εφαρμόζεται όταν:

α) Ο συνήγορος που διορίζεται αυτεπαγγέλτως για την υπεράσπιση της κακουργηματικής πράξης, αναλαμβάνει καθήκοντα για πρώτη φορά τη δεύτερη μέρα της συνεδρίασης και άρα η τρίτη μέρα της συνεδρίασης του δικαστηρίου είναι γι' αυτόν η δεύτερη μέρα.

β) Ο συνήγορος που διορίζεται αυτεπαγγέλτως αναλαμβάνει σχεδόν πάντοτε υπόθεση, η εκδίκαση της οποίας έχει ήδη ξεκινήσει (με την εκφώνηση του ονόματος του κατηγορουμένου και την παράδοση του φακέλου από τον πρόεδρο στο συνήγορο για να λάβει «ταχέως» γνώση της δικογραφίας) και άρα δεν υφίσταται θέμα διακοπής της συνεδρίασης αλλά διακοπής της δίκης.

⁶⁷ Βλ. επίσης αποφάσεις των οικείων δικηγορικών συλλόγων όπως πχ. της υπ' αρ 55/19-04-2006 του Δ.Σ.Θ.

⁶⁸ Ανεξαρτήτως αν το φερόμενο αδίκημα είναι κακούρηγμα ή πλημμέλημα

Κατά συνέπεια των ανωτέρω είναι δυνατόν ο αυτεπαγγέλτως διοριζόμενος συνήγορος να παρίσταται και την τρίτη μέρα στην πρώτη περίπτωση ενώ ακόμη και την τέταρτη, πέμπτη κ.ο.κ. στην δεύτερη περίπτωση και εξής.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με νομολογία του Αρείου Πάγου, η τυχόν απόρριψη του αιτήματος διακοπής της δίκης συνιστά σχετική και όχι απόλυτη ακυρότητα, η οποία εδράζεται στο αρ. 170 παρ. 2 ΚΠΔ και επιφέρει αναίρεση της απόφασης δυνάμει του αρ. 510 παρ. 1 στ.β ΚΠΔ.

ΙΙΙ. ΚΑΘΗΚΟΝ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΑΠΟΡΡΗΤΟ

Α. Γενικές παρατηρήσεις

Όπως προαναφέρθηκε, ο συνήγορος στην ποινική δίκη είναι ο νομικός συμπαραστάτης του κατηγορουμένου καθώς αγωνίζεται αποκλειστικά για την αντιμετώπιση της κατηγορίας που αποδίδεται στον εντολέα του εκπληρώνοντας τα καθήκοντά του, όπως αυτός το θεωρεί ορθό ακόμη και χωρίς την συγκατάθεση του εν λόγω εντολέα.

Από τη στιγμή που ο συνήγορος αποδεχθεί την εντολή του πελάτη του κινείται σε έναν χώρο όπου υπάρχει σχέση «έντασης» (Spannungsverhältnis⁶⁹) ανάμεσα στην αποστολή του κράτους για αποτελεσματική καταπολέμηση του εγκλήματος και στην αξίωση του ατόμου για ανάγκη προστασίας απέναντι στην κρατική εξουσία.

Ο συνήγορος στα πλαίσια αυτά βαρύνεται με το καθήκον αληθείας, το οποίο είναι αλληλοεξαρτώμενο με το καθήκον σιωπής και το καθήκον συνηγορίας.

⁶⁹ Βλ. Κωνσταντινίδης Άγγελος Καθήκον Αληθείας, επαγγελματικό απόρρητο και ιδιωτικές έρευνες του συνηγόρου σε .Ο θεσμικός ρόλος του συνηγόρου στην Ποινική δίκη, Ένωση ελλήνων Ποινικολόγων Πρακτικά Πρώτου διεθνούς Συνεδρίου σελ. 33 επ.

όπως παραπέμπει σε Hans Dahs, Das Handbuch des Strafverteidigers, 5 έκδ. 1985 σελ. 7, Καθήκον Αληθείας, επαγγελματικό απόρρητο και ιδιωτικές έρευνες του συνηγόρου.

B. Καθήκον αληθείας

1. Περιεχόμενο και συνέπειες

Για να απαντηθεί το ερώτημα των ορίων του συνήγορου υπεράσπισης στην ποινική δίκη, πρέπει πρώτα να διευκρινισθεί, αν ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να αρνηθεί αναληθώς την κατηγορία, δηλαδή να μην καταθέσει την αλήθεια.

Το δικαίωμα σιωπής κατ' άρ. 273 παρ. 2 ΚΠΔ είναι βασικό δικαίωμα του κατηγορουμένου. Βάσει του δικαιώματος αυτού ο κατηγορούμενος δικαιούται να αρνηθεί την κατηγορία ακόμη και αναληθώς.⁷⁰ Πώς όμως θα κριθεί η περίπτωση που ο κατηγορούμενος δεν αρνείται απλώς αναληθώς την κατηγορία αλλά αναπτύσσει ψευδή άρνηση με επίκληση ανακριβών περιστατικών;

Στην ως άνω περίπτωση θα πρέπει να διακρίνουμε, αν η χρησιμοποίηση του ψεύδους αναφέρεται στην αντίκρουση της κατηγορίας ή όχι.

Αν συμβαίνει το πρώτο, τότε δεν είναι δυνατή η ποινική δίωξη κατά του κατηγορουμένου. Έτσι δεν είναι δυνατή η απαγγελία κατηγορίας εναντίον του για ψευδή ανώμοτη κατάθεση (αρ. 225 ΠΚ). Αντίθετα, αν οι κατηγορούμενος ψευδολογεί, ώστε να του επιβληθεί μικρότερη ποινή ή να του αναγνωριστούν ελαφρυντικές περιστάσεις, τότε υπάρχει δυνατότητα ποινικής δίωξής του.

Αντίστοιχα, ο συνήγορος υπεράσπισης δεν μπορεί να υπερασπίζεται τον κατηγορούμενο με οποιονδήποτε τρόπο. Σύμφωνα με το αρ. 46 παρ. 2 του Κώδικα περί Δικηγόρων, ο συνήγορος οφείλει να μην υπερασπίζεται παράνομες και προφανώς άδικες επιθέσεις, να απέχει από κάθε μη ευθύ τρόπο υπερασπίσεως, να μην παρεκλύει τις δίκες και να μην παραμελεί την εκτέλεση του έργου του. Επίσης κατά την παράγραφο 1 του ίδιου άρθρου ο συνήγορος οφείλει να συμβάλει στην επικράτηση της αλήθειας και του δικαίου.

⁷⁰

Ανδρουλάκης Νικόλαος, ό.π. σελ. 65

Με βάση τα παραπάνω συνάγουμε τα εξής:

Ο συνήγορος έχει καταρχήν το καθήκον αληθείας απέναντι στον εντολέα του. Όμως και απέναντι στον εισαγγελέα και στον δικαστή οφείλει να μην ψεύδεται και επιπρόσθετα να συμβάλλει στην απονομή της δικαιοσύνης .

Ο συνήγορος υπεράσπισης, αν και είναι νομικός παραστάτης του κατηγορουμένου, δεν ταυτίζεται με τον κατηγορούμενο. Γι αυτό η θέση του συνηγόρου περιορίζεται με το καθήκον αληθείας, το οποίο όμως δεν έχει ο κατηγορούμενος. Βέβαια ο συνήγορος όχι μόνο δεν υποχρεούται, αλλά δεν δικαιούται να αποκαλύψει όλα όσα του εμπιστεύθηκε ο κατηγορούμενος ή γενικότερα όσα περιήλθαν σε γνώση του από την ιδιότητά του αυτή (αρ. 371 ΠΚ).⁷¹ Ειδικότερα, ο συνήγορος δεν δικαιούται να αποκαλύψει τη γνωστή σε αυτόν ενοχή του κατηγορούμενου και αν κάνει κάτι τέτοιο παραβιάζει το καθήκον επαγγελματικής εχεμύθειας. Το έργο του καίτοι δημόσιο στηρίζεται στην προσωπική εμπιστοσύνη μεταξύ αυτού και του πελάτη του.⁷²

Ο συνήγορος μπορεί κατ' ακολουθία να συμβουλέψει τον κατηγορούμενο να αρνηθεί να απαντήσει αλλά όχι και να του υποδείξει να κατασκευάσει ψευδείς ισχυρισμούς και άλλοθι και να επικαλεστεί ψευδή περιστατικά.. Πολύ περισσότερο ο συνήγορος δεν μπορεί να αρνηθεί ο ίδιος αναληθώς την κατηγορία με την επίκληση ψευδών περιστατικών. Εξάλλου, εάν ο συνήγορος δεν βαρυνόταν με το καθήκον αληθείας, τότε θα υπονομευόταν ο ρόλος του και η συμβολή του στη δικαιοσύνη, ενώ παράλληλα δεν θα λαμβάνονταν σοβαρά υπ' όψιν τα αναπτυχθέντα από αυτόν εκ μέρους του δικαστηρίου. Βέβαια, βάσει του αρ. 46 του Κώδικα περί Δικηγόρων, ο συνήγορος φαίνεται να έχει ένα περιορισμένο καθήκον ειλικρίνειας, καθώς οφείλει να συμβάλει στην αλήθεια και να απέχει από κάθε μη ευθύ τρόπο υπεράσπισης.

Συνοψίζοντας μπορεί να λεχθεί ότι ο συνήγορος μπορεί να αποκρύπτει μέρος της αληθείας προς υπεράσπιση του εντολέα του, όχι όμως να αποκρύπτει πλήρως αυτή ή να τη διαστρεβλώνει με επίκληση ψευδών ισχυρισμών και περιστατικών.

⁷¹ Κωνσταντινίδης Άγγελος, ό.π.(Καθήκον Αληθείας, επαγγελματικό απόρρητο...) σελ. 33

επ.
⁷²

Ανδρουλάκης Νικόλαος, ό.π. σελ. 78

2. Το ερώτημα της στοιχειοθέτησης του εγκλήματος της υπόθαλψης εγκληματία

Σύμφωνα με το αρ. 231 παρ. 1 του ΠΚ, όποιος εν γνώσει του ματαιώνει τη δίωξη άλλου για κακούργημα ή πλημμέλημα που διέπραξε ή κατά την εκτέλεση της ποινής που του επιβλήθηκε ή του μέτρου ασφαλείας τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, υποκείμενο του εν λόγω εγκλήματος μπορεί να είναι και ο συνήγορος, όταν υπερβαίνει τα όρια άσκησης του υπερασπιστικού του έργου. Ο συνήγορος, δηλαδή, διαπράττει υπόθαλψη όταν η συμπεριφορά του έρχεται σε αντίθεση με τη διαμόρφωση μίας ποινικής διαδικασίας βάσει της αρχής του κράτους δικαίου ή με το καθήκον αληθείας με το οποίο βαρύνεται στα πλαίσια της υπεράσπισης.⁷³

Τίθεται όμως το ερώτημα, αν στοιχειοθετείται το ποινικό αδίκημα της υπόθαλψης εγκληματία στην περίπτωση που ο συνήγορος παρουσιάζει τον κατηγορούμενο ως αθώο, αν και γνωρίζει την ενοχή του. Κατά την κρατούσα άποψη⁷⁴ ο συνήγορος δεν διαπράττει υπόθαλψη, διότι είναι δυνατόν το αποδεικτικό υλικό να μην είναι επαρκές για την καταδίκη του κατηγορουμένου. Κατά συνέπεια, ο συνήγορος μπορεί στην αγόρευσή του να επισημαίνει τα κενά που αφήνει η πρόταση του εισαγγελέα καθώς και την έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων εις βάρος του κατηγορουμένου.⁷⁵ Η προσωπική γνώμη του συνηγόρου που εκφράζεται μετά το τέλος της διαδικασίας δεν έχει ποινικά ενδιαφέρουσα σημασία. Άλλωστε εδώ ο συνήγορος υποχρεούται να ζητήσει την απαλλαγή του κατηγορουμένου βάσει της αρχής “in dubio pro reo”.

Αντιθέτως, ο συνήγορος μπορεί να θεωρηθεί ένοχος για υπόθαλψη εγκληματία, όταν υπερβαίνει τα όρια του καθήκοντός του παραβιάζοντας, σύμφωνα με τα ανωτέρω, το καθήκον αληθείας. Έτσι, για παράδειγμα, θεμελιώνεται ποινική ευθύνη βάσει του αρ. 231 ΠΚ στην περίπτωση όπου ο συνήγορος αναγγέλλει στον πελάτη του την έκδοση

⁷³ Κωνσταντινίδης Άγγελος: ό.π. (Η Θέση του συνηγόρου υπεράσπισης...) σελ. 280 επ

⁷⁴ Κωνσταντινίδης Άγγελος: ό.π. (Η Θέση του συνηγόρου υπεράσπισης ...) σελ. 280 επ.

⁷⁵ Κωνσταντινίδης Άγγελος, ό.π. (Καθήκον Αληθείας, επαγγελματικό απόρρητο ...) σελ. 33 επ.

εις βάρος του εντάλματος και τον συμβουλεύει να φύγει., ή όταν τον συμβουλεύει κάτι τέτοιο σε περίπτωση αυτόφωρου κακουργήματος ή πλημμελήματος, όταν καλεί στο δικαστήριο μάρτυρες να ψευδομαρτυρήσουν, ή όταν συμβουλεύει τον πελάτη του να «ασθενήσει», επειδή προβλέπει την καταδίκη του, όταν αφαιρεί έγγραφα από τη δικογραφία, όταν συμβουλεύει τον πελάτη του να αποδράσει, όταν κατασκευάζει ψευδή άλλοθι ή τον συμβουλεύει να επικαλεστεί αναληθή περιστατικά προς απόκρουση της κατηγορίας του, όταν κρύβει τον πελάτη του στο γραφείο ή το σπίτι του ή όταν διευκολύνει τη φυγή του.⁷⁶

Έχει όμως υποστηριχθεί και η άποψη ότι σε όσες έπονται της ποινικής δίωξης περιπτώσεις δεν υπάρχει υπόθαλψη⁷⁷, γιατί οι πράξεις αυτές βρίσκονται στα πλαίσια της υπεράσπισης. Ο συνήγορος δεν μπορεί να τελέσει το έγκλημα της υπόθαλψης, όταν ενεργεί εντός του πλαισίου του υπερασπιστικού του έργου. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, ενώ η υπεράσπιση προϋποθέτει ότι έχει ασκηθεί ποινική δίωξη, αφού ο κατηγορούμενος δεν υπάρχει πριν από την κίνηση της αυτής, στην υπόθαλψη εγκληματία πρέπει να έχουμε πράξη που ματαιώνει την αρχική δίωξη του εγκληματία και όχι οποιαδήποτε συνέχεια της ποινικής του δίωξης.

Ωστόσο μπορεί να υποστηριχθεί και ότι στη ματαίωση της δίωξης δεν περιλαμβάνεται μόνο εκείνη της αρχικής δίωξης του εγκληματία, αλλά και εκείνη που αφορά την πρόοδο της διαδικασίας μέχρι του σημείου του πέρατός της. Κατά συνέπεια ο συνήγορος μπορεί να είναι υποκείμενο της ποινικής πράξης στα πλαίσια υπεράσπισης του κατηγορουμένου.

Στο σημείο αυτό αξίζει, τέλος, να αναφερθεί ότι το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Ακυρωτικό Δικαστήριο⁷⁸ αντιμετώπισε την εξής περίπτωση: Ο συνήγορος συνάντησε το φυγόδικο πελάτη του στο Μαρόκο. Μερικές εβδομάδες αργότερα έλαβε βεβαίωση από τον αδελφό του πελάτη του ότι αυτός πέθανε. Στην

⁷⁶ Κωνσταντινίδης Άγγελος, ό.π. (Καθήκον Αληθείας, επαγγελματικό απόρρητο ...) σελ. 33 επ.

⁷⁷ Μανωλεδάκης, σελ. 113,114 Πραβ'Μαργαρίτης, Εκλήματα περί της απονομής δικαιοσύνης,σελ 210

⁷⁸ BGHSt 38 σελ. 345 ό.π. σε Κωνσταντινίδης Άγγελος, Καθήκον Αληθείας, επαγγελματικό απόρρητο και ιδιωτικές έρευνες του συνηγόρου, Ο θεσμικός ρόλος του συνηγόρου στην Ποινική δίκη, Ένωση ελλήνων Ποινικολόγων Πρακτικά Πρώτου διεθνούς Συνεδρίου σελ. 33 επ.

πραγματικότητα το πιστοποιητικό θανάτου ήταν πλαστό κάτι που ο συνήγορος δεν γνώριζε, αλλά θεωρούσε πιθανό. Έτσι παρέδωσε το πλαστό πιστοποιητικό στο δικαστήριο για να διακοπεί η δίκη. Όταν αποκαλύφθηκε η αλήθεια ασκήθηκε δίωξη κατά του συνηγόρου υπεράσπισης για χρήση πλαστού εγγράφου και όχι για υπόθαλψη, γιατί αυτή προϋποθέτει άμεσο δόλο. Το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο δεν δέχθηκε ότι ο συνήγορος λειτούργησε με ενδεχόμενο δόλο ως προς την χρήση πλαστού. Θεμελίωσε δε την κρίση του αυτή στο επιχείρημα ότι, σύμφωνα με την οργανική θεωρία, ο συνήγορος δεν ήθελε να ενεργήσει αδικώς.

Γ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΑΠΟΡΡΗΤΟ

1. Περιεχόμενο ,συνέπειες και καθήκον εχεμύθειας ή σιωπής

Ο δικηγόρος από την πρώτη του επαφή με τον κατηγορούμενο πληροφορείται για περιστατικά που αναφέρονται στην προσωπική σφαίρα του ατόμου. Ο ιδιώτης που αναζητά συμπαράσταση εξωτερικεύει στον δικηγόρο μυστικά που δεν θα εμπιστευόταν σε κανέναν άλλο.

Υφίσταται σειρά διατάξεων προστατεύουν το επαγγελματικό απόρρητο στο ελληνικό δικαιοσύνη σύστημα. Σχετικά αναφέρονται οι διατάξεις των άρθρων 371 του ΠΚ και του 49 παρ. 1 του Κώδικα περί Δικηγόρων που απαγορεύουν στο δικαστή να εξετάσει μάρτυρες ως δικηγόρους, όταν δεσμεύονται από το επαγγελματικό απόρρητο. Ειδικότερα:

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 371 ΠΚ τιμωρούνται με χρηματική ποινή ή με φυλάκιση μέχρι ενός έτους οι δικηγόροι, καθώς και οι βοηθοί τους, αν φανερώσουν ιδιωτικά απόρρητα που τους τα εμπιστεύθηκαν οι πελάτες τους ή που τα πληροφορήθηκαν λόγω του επαγγέλματος ή της ιδιότητάς τους.

Με τη διάταξη του 371 ΠΚ προστατεύεται κυρίως το ιδιωτικό απόρρητο, αλλά και η εμπιστοσύνη του κοινού σε ορισμένα επαγγέλματα (όπως αυτό του δικηγόρου). Η αξιόποινη συμπεριφορά συνίσταται στην αποκάλυψη του ιδιωτικού απορρήτου, εν προκειμένω, όταν αυτό αποκαλύπτεται από το συνήγορο σε τρίτο που δεν δικαιούται να το πληροφορηθεί. Η συναίνεση αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης.⁷⁹

Σύμφωνα με τη νομολογία και θεωρία, το αντικειμενικό γεγονός υπάρχει όταν το εν λόγω γεγονός είναι γνωστό μόνο σε ένα πρόσωπο ή σε έναν περιορισμένο κύκλο προσώπων. Για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος, απαιτείται παράλληλα και το υποκειμενικό στοιχείο, δηλαδή η επιθυμία και το ενδιαφέρον μυστικότητας. Τα δύο ανωτέρω στοιχεία, είναι απαραίτητα για να προσλάβει ένα περιστατικό την έννοια του απορρήτου. Πλέον συγκεκριμένα, εντάσσονται στη σφαίρα του απορρήτου γεγονότα που αφορούν την οικογενειακή ή σεξουαλική ζωή του προσώπου, περιπέτειες και βιώματά του, ασθένειες, πεποιθήσεις ή συνήθειές του, περιστατικά και καταστάσεις της ζωής του.⁸⁰

Επίσης, σύμφωνα με την παρ. 4 του άρ. 371 ΚΠΔ η πράξη δεν είναι άδικη και μένει ατιμώρητη, εάν ο υπαίτιος απέβλεπε στην εκπλήρωση καθήκοντος ή τη διαφύλαξη εννόμου ή για άλλο λόγο δικαιολογημένου ουσιώδους συμφέροντος δημόσιου ή του ιδίου ή κάποιου άλλου, το οποίο δεν μπορούσε να διαφυλαχθεί διαφορετικά.

Γενικότερα, το καθήκον εχεμύθειας είναι παραδοσιακά εξασφαλισμένο σε όλες τις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις. Εξάλλου είναι αυτονόητο ότι ο κατηγορούμενος δεν θα εμπιστεύονταν ποτέ καμία πληροφορία στον δικηγόρο του σε περίπτωση που γνώριζε πως αυτή θα αποκαλυφθεί στη συνέχεια. Έτσι ο συνήγορος, ως νομικός παραστάτης του κατηγορουμένου, είναι υποχρεωμένος να εξασφαλίζει τα συμφέροντά του τηρώντας εχεμύθεια για όσα εκείνος του έχει εμπιστευθεί.⁸¹ Το καθήκον εχεμύθειας «ή σιωπής», λοιπόν, του κατηγορουμένου είναι στοιχειώδης έννοια του επαγγελματικού απορρήτου που σε πολλά στοιχεία ταυτίζεται με αυτό.

⁷⁹ Κωνσταντινίδης Άγγελος, ό.π. (Καθήκον Αληθείας, επαγγελματικό ...) σελ. 33 επ.

⁸⁰ Κωνσταντινίδης Άγγελος, ό.π. (Καθήκον Αληθείας, επαγγελματικό απόρρητο ...)

⁸¹ Κωνσταντινίδης Άγγελος: ό.π. (Η θέση του συνηγόρου υπεράσπισης...) σελ 185

Τέλος, το καθήκον εχεμύθειας του δικηγόρου αναγνωρίζεται και στο αρ. 49 του Κώδικα περί δικηγόρων. Κατά την εν λόγω διάταξη, ο δικηγόρος υποχρεούται να τηρεί το απαραβίαστο της επαγγελματικής εχεμύθειας για όσα ο πελάτης εμπιστεύθηκε σε αυτόν, ενώ για όσα άλλα περιήλθαν στην γνώση του με αφορμή την άσκηση του λειτουργήματός του, επαφίεται σε αυτόν να κρίνει (με τη συνείδησή του) αν και σε ποιο μέτρο θα καταθέσει σε περίπτωση που κληθεί ως μάρτυρας.

Σε συνέχεια όσων αναφέραμε παραπάνω, ενδιαφέρουσα είναι η με αρ. 126/2002 απόφαση του Πειθ. Συμβ. ΔΣΑ⁸²: Η υπό του δικηγόρου απεύθυνση εξωδίκου προς τους εντολείς του, που κοινοποίησε στον εισαγγελέα και τον αρμόδιο Υπουργό με σκοπό να προκαλέσει την ποινική και πειθαρχική δίωξή τους, όταν αυτοί (οι εντολείς) αρνήθηκαν να καταβάλουν σε αυτόν την αξιούμενη αμοιβή, συνιστά παράβαση εχεμύθειας, αναξιοπρεπή συμπεριφορά και πειθαρχικό παράπτωμα.

2. Το πρόβλημα των υποχρεώσεων του συνηγόρου στο νόμο περί της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες

Ο εθνικός νομοθέτης με τον 3424/2005 ενσωμάτωσε στο ελληνικό δίκαιο την δεύτερη κατά σειρά οδηγία (2001/97/EK) και την τρίτη που ακολούθησε, η οποία θεσπίζει το πλαίσιο παροχής συγκεκριμένων υπηρεσιών του δικηγόρου και του συμβολαιογράφου προς τον πελάτη τους, εντός του οποίου οι ενεργούντες ή συμπράττοντες υπόκεινται στις σχετικές υποχρεώσεις για την πρόληψη και την καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες ή τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας.

Η οδηγία μεταφέρθηκε αυτούσια και προβλέπονται ποινικές και πειθαρχικές κυρώσεις σε βάρος των δικηγόρων και των συμβολαιογράφων στην περίπτωση που παραβιάζουν τις παρακάτω υποχρεώσεις:

α) Την υποβολή αναφοράς προς την επιτροπή καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (επιτροπή του άρ. 7), κάθε ύποπτης ή ασυνήθιστης συναλλαγής για ξέπλυμα χρήματος ή χρηματοδότηση της τρομοκρατίας.

⁸²

β) Την απαγόρευση γνωστοποίησης πληροφοριών που αφορούν τις ως άνω αναφορές στον εμπλεκόμενο πελάτη ή τρίτο.

Οι υποχρεώσεις αυτές συνδέονται και με σειρά άλλων παράπλευρων υποχρεώσεων, όπως με απειλή ποινικών και πειθαρχικών κυρώσεων, προκαλώντας έτσι έντονη κριτική από το σύνολο του νομικού κόσμου.⁸³

Ο θεσμός του συνήγορου υπεράσπισης κατά τον Χρυσανθάκη⁸⁴ διακρίνεται για το στενό σύνδεσμο του με το Σύνταγμα. Ο σύνδεσμος αυτός νοείται ως πραγμάτωση της εγγύησης ορισμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων όπως αυτό του δικηγορικού απορρήτου που συνδέεται με τη σειρά του με το δικαίωμα της ακώλυτης πρόσβασης στη δικηγορική συνδρομή (άρ. 2 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 20 παρ. 1 Συντ.). Σε κάθε περίπτωση τυχόν εξαιρέσεις θα πρέπει να είναι βασισμένες στην αρχή της αναλογικότητας (άρ. 25 παρ. 1 Συντ.).

Όπως γίνεται αντιληπτό η υποχρέωση που ορίζει ο 3424/2005 παραβιάζει βασικές δικαιοκρατικές αρχές του δικηγορικού επαγγέλματος, τις οποίες μάλιστα υπενθύμισε και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στο ψήφισμά του την 23 Μαρτίου του 2006. Συγκεκριμένα:

α) Το δικηγορικό απόρρητο συνιστά υποχρέωση των δικηγόρων βάσει και του αρ. 371 ΠΚ, το οποίο αποτελεί πυρήνα στη σχέση δικηγόρου πελάτη και βασίζεται στην αυξημένης τυπικής ισχύος διάταξης 6 και 8 της ΕΣΔΑ και της Χάρτας των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρ. 8).

β) Επίσης ο δικηγόρος συγκρούεται με τον εντολέα του και υποχρεούται στην ουσία να τον καταγγείλει παραβιάζοντας έτσι την υποχρέωση πίστης προς αυτόν (καθήκον αποφυγής σύγκρουσης συμφερόντων).

γ) Φαλκιδεύεται η δικηγορική ανεξαρτησία που αφορά τη σχέση του δικηγόρου με τις υπόλοιπες αρχές και τους υπόλοιπους δικηγόρους από τους οποίους θα πρέπει να μην υφίσταται καμία επιρροή.

⁸³ Τσιρίδης Π. Ο Νέος νόμος για το ξέπλυμα χρήματος, 2009 σελ. 151 επ.

⁸⁴ Χρυσανθάκης Χ. όπως παραπέμπει σε. σε Τσιρίδης Π. Ο Νέος νόμος για το ξέπλυμα χρήματος, 2009

δ) Τέλος, υπονομεύεται στην ουσία η δίκαιη δίκη καθώς με την ενεργητική καταγγελία του εντολέως παραβιάζεται το δικαίωμα κάθε ανθρώπου στη δίκαιη δίκη και τη μη αυτοενοχοποίηση, καθώς αφενός ο εντολέας δεν έχει την δυνατότητα να προσφύγει σε κάποιον δικηγόρο φοβούμενος μην αναγγεληθεί στις αρχές περιορίζοντας έτσι την πρόσβασή του στην υπεράσπιση και τη δικαιοσύνη και αφετέρου ο δικηγόρος κινείται στα όρια της αυτοενοχοποίησης με την υποχρέωσή του να αναφέρει τον πελάτη του για να μην του επιβληθούν ποινικές και διοικητικές κυρώσεις.

Είναι προφανές ότι το πλαίσιο του νόμου είναι προβληματικό και για τους ως άνω λόγους θα έπρεπε να υπάρχει διαφοροποίηση των υποχρεώσεων των δικηγόρων, όπως άλλωστε προβλεπόταν η σχετική δυνατότητα με τη δεύτερη Οδηγία. Αντιθέτως κατά την μεταφορά της ο Έλληνας νομοθέτης ακολούθησε άκαμπτη στάση κατανέμοντας σε δικηγόρους και τους υπόλοιπους υπόχρεους, όπως πιστωτικά ιδρύματα, εταιρείες κλπ., τις ίδιες υποχρεώσεις, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές παράμετροι που αφορούν στην εν λόγω ιδιότητα.

IV. ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΚΑΙ Μ.Μ.Ε.

A. Η σχέση του συνηγόρου με τα ΜΜΕ και η εντεύθεν προβληματική

Την 28-3-1996 το διοικητικό συμβούλιο του Δ.Σ.Α. έδωσε στη δημοσιότητα ομόφωνη απόφασή του σχετικά με την παρουσία των δικηγόρων στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Η έκδοση της απόφασης αυτής είχε ως αφορμή τα φαινόμενα παραδικών που διεξάγονταν παράλληλα με τις πραγματικές δίκες σε δελτία ειδήσεων πολλών τηλεοπτικών σταθμών.

Στην ανωτέρω απόφαση το Δ.Σ. του Δ.Σ.Α. εξέφρασε την αντίθεσή του στην αναπαράσταση στα Μ.Μ.Ε. δικών που διεξάγονταν ή εκκρεμούσαν ενώπιον της δικαιοσύνης με την παρουσία δικηγόρων που εκπροσωπούσαν τις αντίθετες πλευρές.

Η απόφαση διέλαβε ειδικότερα ότι: «η μεταφορά των δικών από τις αίθουσες των δικαστηρίων στα Μ.Μ.Ε. και η αντιπαράθεση των δικηγόρων του προς υπεράσπιση των εντολέων τους δεν συνάδει με τον θεσμικό ρόλο του δικηγόρου ως υπερασπιστή... και συνιστά αμφισβήτηση των θεσμοθετημένων διαδικασιών και της αξιόπιστης κρίσης της Δικαιοσύνης. Προσβάλλει το τεκμήριο αθωότητας... καθώς και τα δικαιώματα των εντολέων του δικηγόρου. Συνιστά έμμεση δυσφήμιση, η οποία παραβιάζει κατάφωρα τον Κώδικα Δεοντολογίας.»

Κατά τη γνώμη μου, η απόφαση αυτή τυγχάνει ιδιαίτερης σημασίας καθώς αφορά θεμελιώδη ζητήματα για το ρόλο του συνηγόρου υπεράσπισης στην ποινική δίκη και τη σχέση του προς τα έντυπα και τα υπόλοιπα ραδιοτηλεοπτικά μέσα.

Όπως είναι γνωστό, οι ποινικές δίκες ανήκαν –ανέκαθεν– στα προσφιλή αντικείμενα ενασχόλησης των Μ.Μ.Ε. Οι ιδιάζουσες περιστάσεις των εκάστοτε υποθέσεων μεταβάλλουν πολλές φορές τις ποινικές δίκες σε αγαθό « ευρείας κατανάλωσης» από τους τηλεθεατές και τους ακροατές.

Ο συνήγορος έχει κάποια χαρακτηριστικά που τον καθιστούν στόχο των Μ.Μ.Ε. αλλά και δυνάμει σύμμαχο αυτών. Ειδικότερα:

Έχει στην κατοχή του από την πρώτη στιγμή στοιχεία και πληροφορίες σχετικές με την διεξαγόμενη δίκη. Διαθέτει (νομοθετικά και θεσμικά) ανεξαρτησία έναντι όλων των παραγόντων της δίκης ακόμη και έναντι του εντολέα του. Επιδιώκει έναντι του εντολέα του την ευνοϊκή έκβαση της δίκης.

Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Κ. Γαρδίκας,⁸⁵ «ο δημιουργών αίσθησιν τύπος ασκεί βλαπτική επίδραση εις το δικαστήριο, τους μάρτυρες και τους λοιπούς παράγοντες της δίκης διά της επιβολής που τους ασκεί». Επίσης κατά την άποψη του Hahns Dahs στο εγχειρίδιο του συνηγόρου⁸⁶ «η επαφή του δικηγόρου με τον τύπο είναι εξίσου συναρπαστική και επικίνδυνη όσο η επαφή με τις ωραίες γυναίκες και τα άλογα. Πρέπει να προσέχεις συνεχώς μη σου ξεγλιστρήσουν»

⁸⁵ Γαρδίκας Κωνσταντίνος, Ο συνήγορος εν τη ποινική δίκη 1973 σελ. 16 επ.

⁸⁶ Dahs, Handbuch des Strafverteidigers εκδ. 5^η σελ 127

Στις ημέρες μας τα λόγια αυτά μοιάζουν να έχουν χάσει τη σημασία τους. Οι υπεράριθμες τηλεοπτικές εκπομπές δοκιμάζουν τους κανόνες δεοντολογίας των δικηγόρων υπεράσπισης. Οι συνήγοροι εμφανίζονται συνεχώς σε πλείστα έντυπα άλλοτε, προκειμένου να υπερασπισθούν την αθωότητα του κατηγορουμένου εντολέα τους, άλλοτε για περισσότερο εγωιστικούς λόγους, όπως η προσπάθεια προβολής και προσέλκυση πελατείας μέσω αυτής.⁸⁷

Αυτά τα φαινόμενα αποτελούν το μήλο της έριδας στον κύκλο των δικηγόρων. Από την μία πλευρά υπάρχουν οι υποστηρικτές των εμφανίσεων των συνηγόρων στους τηλεοπτικούς σταθμούς, θεωρώντας αυτές αναγκαίες και μάλιστα απότοκες της προσαρμογής των δικηγόρων στα νέα δεδομένα της εποχής. Από την άλλη πλευρά υπάρχουν εκείνοι που διατυπώνουν αντίθετη άποψη, θεωρώντας τις εμφανίσεις αυτές ως απάδουσες προς την δεοντολογία του δικηγορικού λειτουργήματος.

Το Δ.Σ. του ΔΣΑ, με την προμνημονευθείσα απόφασή του, επέλυσε την ανωτέρω διαφορά υπέρ της δεύτερης άποψης. Η θέση αυτή είναι ορθή, αφού λαμβάνει υπόψη της τις υποχρεώσεις του δικηγόρου υπό το πρίσμα των απαιτήσεων της αρχής της δίκαιης δίκης. Συμβαδίζει άλλωστε και με το ειδικότερο νομοθετικό πλαίσιο που ισχύει όσον αφορά το ρόλο των συνηγόρων υπεράσπισης και το τεκμήριο αθωότητας.

B. Συμπεράσματα από επιμέρους νομοθετικές διατάξεις

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η ΕΣΔΑ καθιερώνει στο αρ.6 παρ. 1 και 3 την αρχή της δίκαιης δίκης, συστατικό στοιχείο της οποίας είναι το δικαίωμα στην παράσταση με συνήγορο.⁸⁸ Ο εσωτερικός νομοθέτης, εξειδικεύοντας το εν λόγω δικαίωμα, έχει

⁸⁷ Αναγνωστόπουλος Γ. Ηλίας, Ο συνήγορος και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, από τα πρακτικά του 1 Διεθνούς Συνεδρίου με έμα «Ο Θεσμικός ρόλος του Δικηγόρου στην Ποινική Δίκη», Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα Κομοτηνή 1998 σελ. 91 επ.

⁸⁸ Αναγνωστόπουλος Γ. Ηλίας, ό.π. (Ο συνήγορος και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, από τα πρακτικά του 1 Διεθνούς Συνεδρίου...) σελ. 91 επ.

θεσπίζει σειρά διατάξεων για τη σχέση του συνηγόρου υπεράσπισης με τον εντολέα του, που αναδεικνύει παράλληλα και τα όρια της σχέσης συνηγόρου και ΜΜΕ.

Ειδικότερα, θα πρέπει να μνημονευθούν οι ακόλουθες διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας: Τα αρ. 96, 100, 279, 309 παρ. 2, 340, 369 για την αντιπροσώπευση και υπεράσπιση του διάδικου – εντολέα, το αρ 212 για το επαγγελματικό απόρρητο, τα άρ. 252 παρ. 336 παρ.2 για τις κυρώσεις κατά θορυβούντος ή ανυπάκουου συνηγόρου. Σημαντικές είναι και οι διατάξεις περί της μυστικότητας της ανάκρισης των αρ. 329-330. Περαιτέρω, ο Ποινικός Κώδικας περιγράφει τις αξιόποινες παραβάσεις των δικηγόρων (αρ. 233 απιστία δικηγόρου, αρ. 371 παραβίαση καθήκοντος αληθείας).

Επίσης, ο Κώδικας περί δικηγόρων ορίζει τη θέση του δικηγόρου ως ελεύθερου άμισθου λειτουργού αρ. 1,38,45 και περιγράφει τα βασικά του καθήκοντα έναντι του εντολέα του (καθήκον επιμελούς υπερασπίσεως) (αρ.39 παρ. 1, 46 παρ.1) και εχεμύθειας (αρ. 49) . Ο Κώδικας δεοντολογίας των δικηγόρων στα άρ 36-37 εξειδικεύει περαιτέρω τις υποχρεώσεις του δικηγόρου προς τον εντολέα του (επιμελής, ευσυνείδητη και ταχεία εκτέλεση της εντολής, εχεμύθεια, καθήκον πίστεως).

Πέραν των ανωτέρω, στη συνάφεια αυτή αξιοπρόσεκτες είναι και οι ρυθμίσεις για τη σχέση ΜΜΕ και ποινικής δίκης. Ειδικότερα: Ο Ν. 2172/1993 στο άρ. 35 παρ. 4^α απαγορεύει με ποινή φυλακίσεως μέχρι δύο ετών τη μετάδοση από την τηλεόραση, κινηματογράφηση, βιντεοσκόπηση ή φωτογράφιση των προσώπων που προσάγονται

ενώπιον των δικαστικών ή εισαγγελικών αρχών, χωρίς τη συναίνεσή τους, ενώ η παρ. 4β επιτρέπει τα παραπάνω κατ'αρχήν στην επ' ακροατηρίω διαδικασία. Ο Ν. 1730/87 αρ. 3 παρ. 3 θεσπίζει επίσης κανόνες για τις ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές που έχουν ως θέμα γεγονότα που σχετίζονται με αξιόποινες πράξεις και αναφέρεται σε στοιχεία όπως η αντικειμενικότητα της πληροφόρησης, ο σεβασμός της προσωπικότητας και του ιδιωτικού βίου, σεβασμός του τεκμηρίου της αθωότητας κ.α.)

Βεβαίως το γενικό πλαίσιο όλων αυτών συνθέτουν οι διατάξεις του Συντάγματος σχετικά με την αξία του ανθρώπου, την προστασία της ζωής, της τιμής, της ελευθερίας του ιδιωτικού βίου, την ελευθερία του τύπου, την αποστολή της ραδιοτηλεόρασης, τη δημοσιότητα των συνεδριάσεων των δικαστηρίων (άρ. 2παρ. 1,5,7 παρ.2, 9,14,15,93 παρ. 2, 96 παρ. 1).

Ο συνήγορος υπεράσπισης, θα πρέπει, λοιπόν, να δρα εντός του πλαισίου που διαγράφεται από τις ανωτέρω διατάξεις και τις αρχές που αυτές εμπερικλείουν, ώστε να ανταποκρίνεται επιτυχώς στην διττή αποστολή του: Από τη μία πλευρά τη χρησιμοποίηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης ως μέσων για την επιτυχή υπεράσπιση της υποθέσεως του εντολέα του και από την άλλη τη διατήρηση του ήθους και της δεοντολογίας που απαιτείται να τηρεί, ως υπερασπιστής του δικαίου.

V. ΟΙ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΣΜΟ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ

A. Επί της αρμοδιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πεδίο των δικονομικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου

Η Συνθήκη της Λισαβόνας παρέχει τη δυνατότητα στην Ε.Ε. να θεσπίζει μέτρα στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης για την ενίσχυση των δικαιωμάτων των πολιτών της ΕΕ (άρ. 82 παρ. 2 ΣυνθΛΕΕ). Επίσης, στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε (αρ. 47) απαντούν διατάξεις σχετικά με τα δικαιώματα των προσώπων στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας.

Ειδικότερα, το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορίζεται πως «... Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευτεί δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και την εκπροσώπησή του. Σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, παρέχεται δικαστική αρωγή, εφόσον η αρωγή αυτή είναι αναγκαία για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη». Το άρθρο αυτό αντιστοιχεί στην αντίστοιχη διάταξη της ΕΣΔΑ κι ερμηνεύεται σύμφωνα με την σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, εφόσον το δίκαιο της Ένωσης δεν παρέχει ευρύτερη προστασία.

Περαιτέρω, στο άρθρο 82 παρ. 2 Β) ΣυνθΛΕΕ προβλέπεται ότι, προκειμένου να ενισχυθεί ο θεσμός της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ των κρατών- μελών της Ευρωπαϊκής ένωσης, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο μπορούν μέσω οδηγιών να θεσπίσουν ελάχιστους κανόνες επί των δικαιωμάτων των προσώπων στην ποινική διαδικασία. Επί λέξει ορίζεται ότι «κατά τον βαθμό που είναι απαραίτητο για να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών καθώς και η αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις που έχουν διασυνοριακές διαστάσεις, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία⁸⁹⁹⁰ μέσω οδηγιών, μπορούν να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες.

⁸⁹ 1 ΕΕ L280, 26.10.2010, σελ. 1.

⁹⁰ Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της επιτροπής που συνοδεύει την πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το Δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο των Ποινικών Διαδικασιών COM 2010 392 τελικό, SEC 2010 907

Στους ελάχιστους αυτούς κανόνες συνεκτιμώνται οι διαφορές μεταξύ των νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών.

Στο πλαίσιο της ως άνω νομικής βάσης και με στόχο την ευρύτερη και ομοιόμορφη προστασία του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής ένωσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλε δύο προτάσεις οδηγίας οι οποίες έχουν ως στόχο την περαιτέρω προάσπιση των δικαιωμάτων αυτών.

B. Πρόταση Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την ποινική διαδικασία

1. Νομική βάση και αιτιολογική έκθεση της πρότασης Οδηγίας

Στις 8 Ιουνίου 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, βασιζόμενη στη δυνατότητα που της δίνεται για περαιτέρω ενίσχυση του δικαιώματος στην παροχή πρόσβασης στη δικαιοσύνη, βάσει του άρθρου 82 παρά. 2 περ. β) ΣυνθΛΕΕ, υπέβαλε πρόταση οδηγίας για την κατοχύρωση του δικαιώματος πρόσβασης στις υπηρεσίες δικηγόρου.

Η πρόταση αυτή αποτελεί μέρος σειράς υπό επεξεργασία μέτρων που στοχεύουν να κατοχυρώσουν ελάχιστα δικαιώματα σε αμερόληπτη δίκη κάθε προσώπου εντός της Ε.Ε. Τα άλλα δικαιώματα είναι το δικαίωμα σε μετάφραση και διερμηνεία και το δικαίωμα πληροφόρησης στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας. Τα μέτρα αυτά αποσκοπούν στην καθιέρωση σαφών δικαιωμάτων σε ολόκληρη την Ε.Ε. και στη διαφύλαξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών της.

Τα γενικά προβλήματα που προσπάθησαν να αντιμετωπιστούν με την προτεινόμενη οδηγία και αναδεικνύονται στη εκτίμηση επιπτώσεων είναι ότι δεν υπάρχει επαρκής αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών και ότι το επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο των ποινικών

διαδικασιών στην ΕΕ είναι ανεπαρκές.

Το ειδικό πρόβλημα είναι ότι σε πολλά κράτη μέλη η πρόσβαση σε δικηγόρο και η γνωστοποίηση της κράτησης είναι ανεπαρκής και αυτό εμφανίζεται με διάφορους τρόπους. Σε διάφορα κράτη μέλη, δεν υφίσταται σήμερα δικαίωμα του υπόπτου να έρθει σε επαφή με δικηγόρο πριν από την ανάκριση της αστυνομίας και/ή δικαίωμα συνδρομής δικηγόρου κατά τη διάρκεια της αστυνομικής ανάκρισης. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έχει κρίνει ότι οι ύποπτοι έχουν δικαίωμα τόσο να έρχονται σε επαφή με δικηγόρο από την πρώτη ανακριτική πράξη της αστυνομίας, όσο και να έχουν δικηγόρο που να αναλαμβάνει ενεργό ρόλο στην υπεράσπισή τους κατά την αστυνομική ανάκριση (*Salduz κατά Τουρκίας, Brusco κατά Γαλλίας*). Υπάρχουν διαφορές μεταξύ των κρατών μελών σχετικά με τη δυνατότητα αποποίησης του δικαιώματος συνδρομής δικηγόρου. Επίσης, τα αποδεικτικά στοιχεία που λαμβάνονται χωρίς την παρουσία δικηγόρου έχουν διαφορετική ισχύ μεταξύ των κρατών μελών.

Επιπρόσθετα, στις διαδικασίες του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης δεν υπάρχουν κοινοί κανόνες που να διέπουν τη συνδρομή δικηγόρου για τον εκζητούμενο, ούτε στο κράτος έκδοσης, ούτε στο κράτος εκτέλεσης του εντάλματος, γεγονός που υπονομεύει ακόμη περισσότερο την εμπιστοσύνη.⁹¹

Όλα αυτά τα ζητήματα παρουσιάζονται αναλυτικά στην εκτίμηση επιπτώσεων, με αναφορά σε διάφορες μελέτες περιπτώσεων.

Οι στόχοι που τίθενται είναι οι εξής:

- Βελτίωση της δικαστικής συνεργασίας στην ΕΕ
- Επαρκές επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις ποινικές διαδικασίες για όλα τα άτομα
- Μείωση του κόστους των καθυστερήσεων, απορρίψεων, προσφυγών κατά την εκτέλεση αιτημάτων δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών

⁹¹ Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής, σύνοψη εκτίμησης επιπτώσεων σχετικά με την πρόταση οδηγίας του ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και το δικαίωμα γνωστοποίησης της κράτησης σε τρίτους κατά την ποινική διαδικασία. SEC 2011/687 τελικό από 8.6.2011

μελών

- Επαρκής πρόσβαση υπόπτων και κατηγορουμένων σε δικηγόρο καθ' όλη την ποινική διαδικασία
- Δικαίωμα των υπόπτων και των κατηγορουμένων που στερούνται την ελευθερία τους να γνωστοποιείται το γεγονός της εν λόγω στέρησης της ελευθερίας σε τρίτο πρόσωπο της επιλογής τους

Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή με βάση την νομολογία που είχε δημιουργήσει το ΕΔΔΑ στις ως άνω και άλλες όμοιες υποθέσεις οδηγήθηκε στην εν λόγω Πρόταση Οδηγίας.

2. Περιεχόμενο της πρότασης Οδηγίας και κριτική αποτίμηση

Η προτεινόμενη Οδηγία προβλέπει κατά περιεχόμενο τα εξής δικαιώματα:

- παροχή πρόσβασης σε δικηγόρο από το πρώτο στάδιο της αστυνομικής προανάκρισης και καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας,
- διενέργεια εμπιστευτικών συναντήσεων με τον δικηγόρο προκειμένου ο ύποπτος να ασκεί ουσιαστικά τα δικαιώματά του υπεράσπισης,
- δυνατότητα του δικηγόρου να διαδραματίζει ενεργό ρόλο κατά τις ανακρίσεις και να ελέγχει τις συνθήκες κράτησης του υπόπτου,
- δυνατότητα του υπόπτου να μπορεί να επικοινωνήσει με ένα τουλάχιστον μέλος της οικογένειάς του ή τον εργοδότη του για να τους πληροφορήσει για τη σύλληψη και την κράτησή του,
- δυνατότητα των υπόπτων να επικοινωνήσουν με την πρεσβεία ή το προξενείο της χώρας τους και να δεχτούν επισκέψεις,
- δυνατότητα στα άτομα για τα οποία έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης να λάβουν νομικές συμβουλές τόσο στη χώρα που έγινε η σύλληψη όσο και στη χώρα που εκδόθηκε το ένταλμα.

Με την οδηγία αυτή, θα καλύπτονται πέντε ειδικές πτυχές των δικαιωμάτων πρόσβασης

σε δικηγόρο και γνωστοποίησης της κράτησης και συγκεκριμένα θα διασφαλίξεται η έγκαιρη πρόσβαση σε δικηγόρο, θα προσδιοριζεταί το περιεχόμενό της πρόσβασης και του δικαιώματος ενημέρωσης για τη γνωστοποίηση της κράτησης και θα προβλέπεται η δυνατότητα αποποίησης του δικαιώματος και άσκησης ενδίκων μέσων. Επίσης θα προβλέπονται ειδικές διαδικασίες του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης στα κράτη εκτέλεσης και έκδοσης. Ειδικότερα, με την οδηγία αναγνωρίζεται το δικαίωμα του πρόσωπου που αφορά το ένταλμα να λαμβάνει συνδρομή δικηγόρου σε αμφότερα τα κράτη μέλη έκδοσης και εκτέλεσης.

Σύμφωνα με το κείμενο του εγγράφου εργασίας της εν λόγω πρότασης, η εκτίμηση επιπτώσεων αφορά μέτρα σχετικά με τα δικαιώματα των υπόπτων ή κατηγορουμένων προσώπων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, ώστε να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο και να ενημερώνουν κάποιον τρίτο σχετικά με την κράτησή τους. Αυτά τα μέτρα αποσκοπούν στη θέσπιση ελάχιστων κανόνων στο σύνολο της ΕΕ που θα διέπουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και γνωστοποίησης της κράτησης.

Οι θέσπιση των κανόνων αυτών θα ενισχύσει το δικαίωμα πρόσβασης στο συνήγορο στις εσωτερικές νομοθεσίες κάθε κράτους μέλους αλλά και στην Ελλάδα. Δημιουργούνται κανόνες υπερνομοθετικής ισχύος που θα ισχύουν σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμενοποιείται το δικαίωμα του αρ. 6 της ΕΣΔΑ. Προβλέπονται συγκεκριμένες διαδικασίες που δεν τυγχάνουν συγκεκριμένης προστασίας στο εθνικό μας δίκαιο, όπως π.χ. έλεγχος συνθηκών κράτησης από το συνήγορο. Επίσης, με την προτεινόμενη Οδηγία προβλέπονται διαδικασίες που θα επιτρέπουν την τήρηση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου σε όποιο κράτος

μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αν βρίσκεται και τίθεται minimum προστασίας για κατηγορούμενους για εγκλήματα, όπου ο κατηγορούμενος διαμένει ή συλλαμβάνεται στην αλλοδαπή.

Σε κάθε περίπτωση, παρέχεται πληρέστερη προστασία του δικαιώματος πρόσβασης σε συνήγορο σε σχέση με την υπάρχουσα στο εθνικό δίκαιο, χωρίς να απαγορεύεται η περαιτέρω ενίσχυση του δικαιώματος αυτού από τον εσωτερικό νομοθέτη.

Γ. Πρόταση Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών

1. Νομική βάση και αιτιολογική έκθεση της πρότασης Οδηγίας

Η πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών ⁹² αναφέρεται στον καθορισμό ελάχιστων κοινών προτύπων σχετικά με το εν λόγω δικαίωμα στο «χώρο» της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η πρόταση βασίζεται στο άρθρο 82 παράγραφος 2 της συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Οι ελάχιστοι αυτοί κανόνες αφορούν μεταξύ άλλων και το δικαίωμα της πρόσβασης στο συνήγορο, όπως αυτό κατοχυρώνεται από τον Χάρτη και την ΕΣΔΑ. Ειδικότερα:

Το άρθρο 47 του Χάρτη — Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου — ορίζει ότι:

«(...) Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευέται δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του (...).»

⁹² Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της επιτροπής που συνοδεύει την πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το Δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο των Ποινικών Διαδικασιών COM 2010 392 τελικό, SEC 2010 907

Το άρθρο 48 του Χάρτη — Τεκμήριο αθωότητας και δικαιώματα της υπεράσπισης ορίζει ότι: « Διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο.»

Στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής του, ο Χάρτης διασφαλίζει και αντικατοπτρίζει τα αντίστοιχα δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται από την ΕΣΔΑ. Υπό το πρίσμα αυτό η πρόταση Οδηγίας λαμβάνει υπόψη της σειρά από πρόσφατες αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) που έχουν αποσαφηνίσει το πεδίο εφαρμογής των σχετικών διατάξεων.

Η πρόταση αυτή ανταποκρίνεται στην πολιτική απόφαση για τη λήψη μιας σειράς μέτρων που αναφέρονται στο φήφισμα του Συμβουλίου της 30ής Νοεμβρίου 2009 για έναν οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες, το οποίο περιλαμβάνεται σε παράρτημα του προγράμματος της Στοκχόλμης και έχει εγκριθεί από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 10-11 Δεκεμβρίου 2010.

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, η πρόσβαση των υπόπτων και κατηγορουμένων σε πληροφορίες αποτελεί παράγοντα καθοριστικής σημασίας για τη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα των διαδικασιών. Κατά τεκμήριο οι ύποπτοι δεν γνωρίζουν επαρκώς τα δικαιώματά τους (όπως το δικαίωμά τους στην παροχή νομικών συμβουλών) κατά τη στιγμή της σύλληψης ώστε να μπορούν να τα χρησιμοποιούν αποτελεσματικά. Η ενημέρωση σχετικά με τα δικαιώματα αποτελεί τη δίοδο πρόσβασης στο σύνολο των δικαιωμάτων. Ένας κατηγορούμενος πρέπει επίσης να γνωρίζει λεπτομερώς την κατηγορία που τον βαρύνει και τα υπάρχοντα αποδεικτικά στοιχεία προκειμένου να προετοιμάσει την υπεράσπισή του.

Οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι δεν λαμβάνουν πάντα τις πληροφορίες αυτές. Τα κράτη μέλη διαθέτουν διαφορετικά συστήματα για τη διαβίβασή τους ενώ κάποιες

από αυτές δεν διαβιβάζονται καθόλου σε ορισμένα κράτη μέλη. Για παράδειγμα, σε 4 κράτη μέλη δεν υφίσταται νομική υποχρέωση για την ενημέρωση του υπόπτου σχετικά με το δικαίωμά του στην παροχή νομικών συμβουλών και μόνο σε δέκα κράτη μέλη ο ύποπτος ενημερώνεται για τα δικαιώματά μέσω έγγραφης γνωστοποίησης (έγγραφο δικαιωμάτων).

Ο νόμος και οι σχετικές πρακτικές διαφέρουν σημαντικά από το ένα κράτος μέλος στο άλλο όσον αφορά την ενημέρωση σχετικά με τις κατηγορίες: μπορεί να παρέχεται έγγραφη περίληψη ή πρόσβαση του συνηγόρου του κατηγορουμένου στη δικογραφία και δυνατότητα προμήθειας αντιγράφων των σχετικών εγγράφων. Σε 3 κράτη μέλη δεν προβλέπεται καμία πρόσβαση στη δικογραφία και, ακόμη και σε εκείνα που παρέχουν τέτοια πρόσβαση, το στάδιο της διαδικασίας κατά το οποίο επιτρέπεται η πρόσβαση αυτή διαφέρει επίσης σημαντικά⁹³

Με την οδηγία επιχειρείται να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα του ότι τα υφιστάμενα πρότυπα δεν είναι επαρκώς υψηλά ούτε και εφαρμόζονται δεόντως. Ενώ η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) καθορίζει ελάχιστα δικαιώματα, οι ενδιαφερόμενοι φορείς συμφωνούν ότι η ΕΣΔΑ και ο μηχανισμός εκτέλεσής της δεν προσφέρουν σε κάθε περίπτωση επαρκή προστασία σε ό,τι αφορά ειδικότερα την παροχή επαρκών πληροφοριών σχετικά με τα δικαιώματα και τις κατηγορίες. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα δικαιώματα της ενημέρωσης δυνάμει των άρθρων 5 και 6 της ΕΣΔΑ δεν έχουν επαρκή εμβέλεια και οι προσφυγές στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου χρειάζονται ενίοτε χρόνια για να οδηγήσουν στη λήψη απόφασης και οδηγούν απλώς σε μια εκ των υστέρων αποκατάσταση με περιορισμένη αποτελεσματικότητα.

Ο αριθμός των καταγγελιών σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο έχει αυξηθεί σταθερά κατά τα τελευταία έτη. Χωρίς την ορθή εφαρμογή της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ), τα κράτη μέλη ενδέχεται να επιβαρυνθούν με σημαντικές δαπάνες λόγω των αποζημιώσεων που χορηγούνται από το ΕΔΑΔ στους νικήσαντες διαδίκους. Σύμφωνα με την εντολή που

⁹³ Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της επιτροπής που συνοδεύει την πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το Δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο των Ποινικών Διαδικασιών COM 2010 392 τελικό, SEC 2010 907

ορίζεται από τον οδικό χάρτη σχετικά με τα δικονομικά δικαιώματα, η παρούσα οδηγία θεσπίζει τις ελάχιστες απαιτήσεις σε επίπεδο ΕΕ που διέπουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο υπόπτων και κατηγορουμένων. Κατ' αυτόν τον τρόπο προωθεί την εφαρμογή του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, και ιδίως των άρθρων 6, 47 και 48, βάσει του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, όπως έχει ερμηνευθεί από το ΕΔΑΔ.⁹⁴

Γίνεται ,λοιπόν, αντιληπτό πως η αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος υπεράσπισης βρίσκεται πλέον στην προτεραιότητα της νομοθετικής διαδικασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία έχει ως σκοπό την περαιτέρω διασφάλισή του με την κατάρτιση Οδηγιών έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα σαφές και ορισμένο πλαίσιο σχετικά με το περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού το οποίο πλειστάκις απασχόλησε το ΕΔΑΔ.

2. Περιεχόμενο της πρότασης Οδηγίας και κριτική αποτίμηση

Από τα ανωτέρω καθίσταται σαφές ότι εν λόγω πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου αποβλέπει στον καθορισμό κοινών ελάχιστων προτύπων σε σχέση με τα δικαιώματα υπόπτων και κατηγορουμένων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικότερα θα ενισχυθούν τα κάτωθι δικαιώματα:

- Δικαίωμα στη μετάφραση και διερμηνεία

⁹⁴ Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της επιτροπής που συνοδεύει την πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το Δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο των Ποινικών Διαδικασιών COM 2010 392 τελικό, SEC 2010 907

- Δικαίωμα στην ενημέρωση για τα δικαιώματα και ενημέρωση για τις κατηγορίες
- Δικαίωμα στις νομικές συμβουλές και ευεργέτημα πενίας
- Δικαίωμα στην επικοινωνία με συγγενείς, εργοδότες και προξενικές αρχές
- Δικαίωμα στις ειδικές διασφαλίσεις για ευάλωτους υπόπτους ή κατηγορουμένους⁹⁵

Ειδικότερα στο άρθρο 3 της πρότασης σχετικά με τα δικαιώματα του κατηγορουμένου ορίζεται ως γενική αρχή ότι όλοι οι ύποπτοι και κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών πρέπει να ενημερώνονται σχετικά με τα συναφή δικονομικά δικαιώματα το νωρίτερο δυνατόν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Η ενημέρωση αυτή πρέπει να παρέχεται σε απλή και προσιτή γλώσσα, προφορικός ή γραπτώς.

Επίσης το άρθρο 4 σχετικά με το δικαίωμα γραπτής ενημέρωσης σχετικά με τα δικαιώματα κατά τη σύλληψη καθορίζει τη γενική υποχρέωση των κρατών μελών να ενημερώνουν τους υπόπτους ή κατηγορουμένους σχετικά με τα δικονομικά τους δικαιώματα, σε περιπτώσεις που τα άτομα αυτά υφίστανται στέρηση της ελευθερίας τους από τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών με την υποψία τέλεσης αξιόποινης πράξης (π.χ. μέσω σύλληψης από την αστυνομία και προφυλάκισης με εντολή δικαστή). Τα κράτη μέλη πρέπει να ενημερώνουν τα εν λόγω άτομα σχετικά με τα δικαιώματά τους *εγγράφως*.

Π ρ ό κ ε ι τ α ι γ ι α ε ν ί σ χ υ σ η τ ο υ δ ι κ α ι ώ μ α τ ο ς
τ ο υ κ α τ η γ ο ρ ο υ μ έ ν ο υ γ ι α τ η ν
π λ η ρ ο φ ό ρ η σ η τ ω ν δ ι κ α ι ω μ ά τ ω ν τ ο υ .

Δημιουργούνται κι εδώ κανόνες υπερνομοθετικής ισχύος που θα ισχύουν σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμενοποιείται το δικαίωμα του αρ. 6 της ΕΣΔΑ. Δεδομένης της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και των

⁹⁵ Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της επιτροπής που συνοδεύει την πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το Δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο των Ποινικών Διαδικασιών COM 2010 392 τελικό, SEC 2010 907

υπηρεσιών εντός των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την θέσπιση της οδηγίας αυτής θα δημιουργείται minimum προστασίας των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου σε όποια χώρα βρίσκεται εντός της ΕΕ, με αποτέλεσμα την ισχυρότερη προστασία των δικαιωμάτων αυτών.

Επίλογος

Ο θεσμός του συνηγόρου δεν εμπεριέχει μόνον το στοιχείο της εντολής μεταξύ αυτού και του πελάτη του αλλά είναι ένας θεσμός Ελευθερίας και Δημοκρατίας. Ο συνήγορος δεν υπερασπίζεται μόνο τον νομικό πολιτισμό αλλά το σύνολο του πολιτισμού. Εξασφαλίζει τα δικαιώματα του κατηγορουμένου τα οποία αποτελούν θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου και την ομότιμη προστασία των εννόμων αγαθών.

Στην Ελλάδα ο θεσμός του συνηγόρου αντιμετωπίζει πληθώρα προβλημάτων που περιορίζουν συνακόλουθα και το δικαίωμα στην πρόσβαση του πολίτη στην δικαιοσύνη. Μεγάλες καθυστερήσεις στη απονομή δικαιοσύνης, διαφθορά και εμπλοκή συνηγόρων με δικαστικούς λειτουργούς, ευρύ φάσμα γραφειοκρατίας, πολυνομία αποτελούν μόνον κάποιες βασικές εκφάνσεις του προβλήματος απονομής δικαιοσύνης στη χώρα μας

Στα πλαίσια αυτά η Ευρωπαϊκή Ένωση και εν συνεχεία και οι εθνικές νομοθεσίες, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, έχουν ως προτεραιότητά τους τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Έχουν ως στόχο την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διασφάλιση των δικαιωμάτων αυτών χάριν της εύρυθμης λειτουργίας των δημοκρατικών ελευθεριών σε όλα τα Κράτη Μέλη της Ένωσης.

Ο θεσμός του δικαιώματος στον συνήγορο υπεράσπισης που αντανακλά τα δικαιώματα και τα όρια της εξουσίας του συνηγόρου καθώς και το δικαίωμα πρόσβασης στην δικαιοσύνη είναι αναμφισβήτητα βασικά στοιχεία που πρέπει να λειτουργούν σε όλα τα κράτη μέλη με την ίδια υψηλή προστασία, εάν θέλουμε να μιλάμε για δικαστική συνεργασία και για ευρωπαϊκή ενοποίηση.

Η κατεύθυνση στην οποία οδηγείται η ενωσιακή νομοθεσία έχει αναμφισβήτητα ως σκοπό να θέσει ένα minimum συνεργασίας και κοινής αντιμετώπισης των ως άνω θεσμών κάτι που βέβαια είναι δύσκολο δεδομένων των ιδιαιτεροτήτων μεταξύ των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η κατεύθυνση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας προς ενίσχυση του δικαιώματος υπεράσπισης στον ιδιάζοντα χώρο της ποινικής δικαιοσύνης, αποτελεί ορθό

προσανατολισμό προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση, Ωστόσο, δεδομένης της υπάρχουσας ρευστότητας στον πυρήνα της Ένωσης την περίοδο που διανύουμε καθίσταται δύσκολο το να προβλέψουμε αν όντως εν τέλει θα οδηγηθούμε στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, την ενίσχυση των θεσμών της Ένωσης και την διασφάλιση των δικαιωμάτων των Ευρωπαίων πολιτών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α) Ελληνική

- Αναγνωστόπουλος Ηλίας , Η παραβίαση του Δικαιώματος της Δίκαιης Δίκης, Ποινικά Χρονικά ΝΔ/2004
- Αναγνωστόπουλος Γ. Ηλίας , Ο συνήγορος και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, από τα πρακτικά του 1 Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα «Ο Θεσμικός ρόλος του Δικηγόρου στην Ποινική Δίκη» , Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα Κομοτηνή 1998
- Ανδρουλάκης Ιωάννης, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας 2000
- Ανδρουλάκης Ιωάννης , Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης κατά το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας 2000
- Ανδρουλάκης Νικόλαος, θεμελιώδεις έννοιες της Ποινικής Δίκης 2007 εκδ. Αντώνης Σάκκουλας
- Γαρδίκας Κωνσταντίνος, Ο συνήγορος εν τη ποινική δίκη 1973
- Δέδες Χρήστος Ποινική Δικονομία 1983
- Δελικωστόπουλος Γιάννης , Ο έλεγχος από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της παραβίασης του άρθρου 6 ΕυρΣΔΑ ως προς τις προϋποθέσεις πρόσβασης στο Ακυρωτικό
- Εθνική Σχολή Δικαστών, Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην ερμηνεία και την εφαρμογή του ελληνικού Δικαίου, Αντ. Σάκκουλας Αθήνα Κομοτηνή 2002
- Καρράς Αργύριος Επίτομη ερμηνεία Ποινικού Δικονομικού Δικαίου 2007
- Καρράς Αργύρης Η αρχή της Δικαστικής Ακροάσεως στην Ποινική Δίκη, 1989

- Κωνσταντινίδης Άγγελος: Η Θέση του συνηγόρου υπεράσπισης στην ποινική δίκη, Αντ. Ν. Σάκκουλα- Αθήνα Κομοτηνή 2002
- Μανωλεδάκης Ιωάννης , Δίκαιο και πολιτική 1984
- Μαργαρίτης Λάμπρος, Εκλήματα περί της απονομής δικαιοσύνης
- Μαργαρίτης Λάμπρος: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας . κατ'άρθρο ερμηνεία, Νομική Βιβλιοθήκη 2010
- Μηνακάκη Τάνια , Αρχείο Νομολογίας Περίοδος Β΄(ΝΓ) 2002
- Σαρμάς Ιωάννης , Εθνική Σχολή Δικαστών, Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην ερμηνεία και την εφαρμογή του ελληνικού Δικαίου, Αντ. Σάκκουλας Αθήνα Κομοτηνή 2002
- Συμεωνίδης Δημήτριος, Ποινικός Λόγος Άρθρα-Μελέτες-Νομικά ζητήματα 4/2004
- Ταγαράς Χάρης, Μηχανισμοί Διεθνούς Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αντ. Σάκκουλας 1992
- Τσιλώνη Βικτώρια , ΠοινΧρονΝΗ/2008
- Τσιρίδης Π. Ο Νέος νόμος για το ξέπλυμα χρήματος, Νομική Βιβλιοθήκη 2009
- Τσόλκα Όλγα , Ιστορία του Ποινικού Δικαίου και των Ποινικών Θεσμών, επιμ. Κοτσαλής Λ. – Κιούπης, Αντ. Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 2007
- Χουλιάρας Αθανάσιος, Οι γενικές απαιτήσεις του άρθρου 6παρ. 1 της ΕΣΔΑ στην ποινική Διαδικασία., ΔτΑ Ν 37/2008
- Ψαρούδα Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή στην ποινική Δίκη, 1982

B) Ξενόγλωσση

- Schneider K., Der Rechtsanwalt, ein unabhängiges Organ der Rechtspflege σ. 21 επ.

Γ) Περιοδικά

- Δίκη
- Νομικό Βήμα
- Ποινικά Χρονικά
- Ποινική Δικαιοσύνη

Δ) Ιστοσελίδες

http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=B4Z37GBB5ZQ7627SSGN1KS2RPMVI6J&apof=738_2010

www.europa.eu

<http://hosting01.vivodinet.gr/unhcr/protect/files/COEJURISPRUDENCE/ECHR.pdf>

<http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr/afieromata/item.php?id=844>

<http://www.1st-art-gallery.com/Pietro-Uberti/Portrait-Of-Three-Lawyers.html>